
УСЬВЕ БӘКӖО
БӘРХВАН

Ex. 1

УСЬВЕ БӘКӖО

Ûsivê Beko

Berxvan

БӘРХВАН

H.016

НӨШИРӘТА «СОВЕТАКАН ГРОҒ»
ЕРЕВАН 1978

Ғ 22
С (Ярц.)

УСЬВЕ БЭК'О

Усьве Бэк'о р'öh'е хwəва э'йнси шайир бу. Лиризмə wийа пазьк, h'öб у h'ьзкьрьпа дьле wийə бе h'əд у h'əсаб бəрбь мəрийа, сьдqе wийи qəниц, дьлəша wи бəрбь wət'əне де —К'öдстапа зеранди у и'ирə-и'ирəкьри, кö дəсте wи пагhиже, wət'əне wийи мəзьи у гöлвəдайи— Т'фаqа Советие, ль к'ö ч'э'ве хwə вəкьр у э'мре хwə дəрбазкьр, h'ьзкьрьпа бəрбь т'əбийəте, нəхш у нигаред we, эвина дьле шайирə зиарəти, хwəндəвапа h'əйр у h'ьжмək'ар дькə.

Iəрт'ьм, wəхте бəлгед бəрəвоқед э'франдьнед шайирə нəшьрбуйи wəлдьгəр'яни у илаhи wəхта шьеред шайирə вəкьри дьхупи, h'əспəкə тəhəрəки мəрийа hьлдьгəр'ə, т'əхмин дьки, wəки тö жи бь h'əспəкə öса жийи, дьле тəр'а жи дəрбазбуйə.

Хwəндəванед, кö э'франдьпед шайирр'а нəпасьи, дəма э'wльи жь зьмане wийи садə дькарə шькбəрбə, ле т'əне дəма э'wльи. Готьпед шайирə к'урфькьр, пазькайа wан фькра хwəндəвапа мəщбур дькьи h'əта к'öтасие wи бьхуньи.

Чəтьпə бежи Усьве Бэк'о бəре э'wльи шайирə йане иписқ'ар. Прозаеда жи əw шайирə. Шьровəкьрьпа wи, ак'ла змане wийə ширьи хwəндəвапа хwəш те. Бадьлhəwа ипиə, тəки шьеред шайирə вəкьри öса бь h'əwаск'ар у к'урфькьрьи у пава литература к'öрдайə советиеда щер'ьбандьпед э'wльньи у wəхтеда жи р'ьид hатьпə қиməткьрьие.

Бəрəвокед э'франдьпед Усьве Бэк'ойи "Быльр„, „К'əскəсор„, "h'ьсрəта мьи„, "Меване р'ое„, "Э'франдьпед т'эзə„, "Панар'а„, хwəндəван пасьи, дəрhəqа сəрhатийа э'мре wида жи заньи, кö р'екə чəтьпə сиапəтр'а дəрбазбуйə. Шайир бь дьləки шəwат у

эшэкэ к'ур чаwа сэрhатийа хwэда, öса жи э'франдьнед хwэда дэрhэqа зар'оти у щаhьлтийа хwэйэ тэ'лда дьнвисэ у h'эйфа хwэ тинэ, wэqи салед чьqас чэтьи у гьран п'ара wи у бь h'эзара мэрьвед сьлсьлэта wи к'этьнэ. Р'эв, кöштьи, хэлайи, нэхwэши р'ебьред шайире пашwэхтие бунэ h'эта wи чахи, wэхте п'арэкэ щмаэ'та мэр'а сэрqöр'нэкэ э'мьр у жийина т'эзэ вэбу.

Бажарван у шайире дэwра т'эзэ бь т'эмамийа h'эйэтийа хwэва хwэ п'ешк'еши э'мре т'эзэ кьр, hинбу, э'мьрда щи гьрт, нэсне э'мре т'эзэ да, бона хwэйкьрьна wи э'мри у wэт'эне хwэйи советие хун р'ет.

Чаwа э'мьрда, öса жи э'франдьнед хwэда Усьве Бэк'о чьqас пазьк у дьлр'эh'мэ бона кьрьи у тьштед qэнщ, веа зедэтьр бэрк' у инк'э мqабьли нэр'астие, зордэстие. Эw шьера хwэйэ "Хэйсэте дьле мьи„-да бь хwэ сэр дьле хwэ э'щевмайи дьминэ, wэки эw щарана qэй бежи "бьруск у багэрэ„, wэхте оr'ьрме гьран дьл у хирэта wи р'эh'этие наднэ wи, ле щара жи эw жь "гöле назьктьрэ„, wэкэ дьле хорте бэнги дьнйак дькарэ теда щи бьбэ.

h'эйф, гэлэк-гэлэк нет у мэрэме шайире к'örд р'уе мьрьна бewэ'дэда нивщи ман. h'ьсрэта дьле wи эw бу, wэки щмаэ'та хwэ де аза у сэрбэст бьбинэ, мина п'ара weйэ ведэре.

Ве бэрэвокеда эw э'франдьнед нвиск'арьи, ед кö эwи пер'а нэгиhанд т'ам у т'омэри бькрана у нэшьркьри бьдита. Сэрэщэма сэрhатийа "Щэмале бэрхван„ шэ'дэтие дьдэ, wэки эw п'эрч'эки э'франдьна мэзьнэ.

Т'ема э'франдьнед ве бэрвоке нэсне эвина т'эмьз у знарэтийэ, нöхсанкьрьи у п'енэскьрьна h'эсина дьле мэриайэ т'эмьзэ дгийа чуйийэ нэhэqда, т'эбийэтэ—бь h'эзар р'энг-awаз у дэwдэмэндтие хwэва, диhаркьрьна хэйсэте мьлэтиейи hэрэ qэнщэ.

Э'гите ХÖДО.

П'АШЛА Т'ЭБИЙЭТЕДА

Мьн кэрие пэзе хwэ бэрдабу нав п'ашла т'эбийэтейа хэмьли. эw хwэр'а ширьн дьч'ерйан, эз жи qасэке heньжим. hэw пе h'эсйам —йэк сурте мьн р'адмусэ...

— А. сэбра дьле мьн, тö hати?

Мьн т'ьре гöмана дьле мьн hэвалар'а hатйэ чьнина п'ьнщар'е, щур'эки мэщал дитйэ. hатйэ бал мьн.

Ле чь дит?.. .

Qолое мьни амьн сэр лэпе хwэйэ пашьи к'эти, минани мэрийа р'аст ч'э'ве мьн дьнhер'и.

— Нь, Qоло щан. чь hэйэ? —мьн же пьрси. Эwи дела хwэ зу-зу h'эжанд, чэнд щара кьрэ э'wтин. змане хwэ д рхьст у бэрбь жере ньhер'и.

Мьн жи we т'анге ньhер'и. дит чэнд сйар дурва бэрбь мэ тен.

Эз у Qоло п'ашла т'эбийэтедабун, hьм wэхте оr'ьрме гьран. hьм жи wэхте ьлайе.

"Нэй дьнйа, чьqас э'щебе тэ hэнэ!... "мьн хwэ хwэр'а гот у р'абумэ п'йа.

БИРА МЬН ДЬЧУ ӘЗ ХӦЛАМ БУМ

Мьqим бира мьн дьчу, wәки әз хӧлам бум у тьштәки мьн т'ӧнәбу, wәки бе хwәйи у бе хӧдан бум.

Жь щаһьле хәлqе т'ӧ тьшти пашда нәдьмам. Хәлqе әз бир даним т'әне wи чахи, гава хәбатәкә wанә гьран йане т'әмикә фәрз һәбуйа.

Щарәке һәваләки мьни хӧлам мьнр'а гот: —тәр'а р'аст бежьм, әз һ'әвсудиа тә дькьм„. — Мьн го: —"һ'әйран, бона чь? Әз к'имә?„ —Әwи гот: —"Wәки әw бәжи у бал, бәдәwийа тә, әw qәwат у һ'ӧнӧре тә е мьн буна, ло нһа зува әз бьбум зә'ве аг'аки...„

Wә'дәки шунда мьн т'әхминкьр, wәки нава qизе гӧнде мәда т'әне ч'ә'ве бәдәwәке ль мьнә. Чьqа щара, гава әw р'асти мьн дьһат, мьн т'әхминдькьр, wәки к'әсәрәкә к'ур дьле wеда һеwьрийә, ле хwә зәфтдькә.

Щарәке жи т'әви һәвала, хас у qӧмаш хwәкьри, р'асти мьн һат. Әwе хwәст незики мьн бә, ле щие хwәда сәкьни у р'аст ч'ә'ве мьн ньһер'и. Гәләки нәр'әһ'әт бу, тәе бьгота жь тьштәки нәр'ази у мә'дәкьрийә. Нһер'и, нһер'и у бь дьләки шкәсти вәбәшьри. Һәма wи чахи һәвале wе авр'у данә мьн у әw бьрьн, чун...

Мьн т'әг'минкьр, wәки һәвале wе ә'йба хӧламтийа мьн данә р'уе мьн.

Ле т'әбийәт зорә, йа хwә дькә.

Мьнр'а дьготьн: "Эваре, гава тӧ р'уньштьбуйи һ'афа гели, тә бьлуре дьхьст, qиза фьланкәсе п'әйе бьлурлехьстьна тә дьда„. Хwәст бьзанбьм, гәло әw т'әне бьлурлехьстьна мьн һ'ьздькә? Дьqәwьмә сьбе жи әw мьн һ'ьзкә?

К'а к'и сәрәдәрие ль фәне ве дьгйае дькә? У мьн һе зор да бьлуре у к'лама.

Әз мqим һ'әйра wеда бум, ле бира мьн дьчу, wәки әз хӧлам бум у тьштәки мьн т'ӧнәбу, wәки бе хwәйи у бе хӧдан бум.

ТИРӘМӘ'Р

Бһаре, гава әм дәрдьк'әтнә зозана, чәнд р'ожа пәз у дәwар долгада һини һәwа сар дькьр, паше дьчунә wәрге һ'имли. Дӧ р'ожа нәк'ьшанд, бәрф бари, ч'иа у гәли сом кьр. Дьбә һерса тәбийәте р'абубу сәр зозанвана, кӧ жь wә'дә һьнәки зутьр һатьбун wарга. Ле т'әбиәт жи хәйсәте хwәва ә'йни минани де у баве мәрийа дьлованә, р'астә, щарна һерс дьк'әвә, ле әwләде хwәр'а к'ине нак'шинә.

Пәй ве бәрфер'а иди һәwа хwәш бу.

Мьн бәрхе хwә бәр'дабу нава һешьнайе, әw хwәр'а хwәш дьч'ерйан, мьн жи п'алдайи ль п'ьлтьке ә'wра у ә'змане һешин дьньһер'и, гӧһдарийа wитә-wита тәйрәда, хӧлә-хӧла ава щәw у канийа дькьр.

Фькре хwәва әз пәй wан п'ьлте ә'wра дьчум у мьн т'ьре qәй әw жи бәр'әдайи ль р'уе ә'змин хwәр'а дьч'ерьн.

П'ьлтьке ә'wра щарна һеди-һеди дьгһиштнә һәв, дьбун гольнгә у мина бәрх у пәзе, кӧ гәрм зоре дьдә wан, дьщьвйан у дьк'әтьнә к'орие. Щарна жи әw жь һәвдӧ дьqәтйан, минани мә'ра дьреж дьбун, дьк'ьшйан, дьчун, ӧнда дьбун. Щарна бьр' дьбун, тәе бьгота гӧр к'әтйә нав.

Щарна р'әнге хwә дьгӧhастьн, нава hәwеда дьбунә минани кӧлие бәрфейә мәзьн, е кӧ зутьре wе жорда бьк'әтана. Щур'е хwә дьгӧhастьн, дьбунә базьрган, hәсп, бьзьн, ми, каләмер, ло чь заньм иди чь...

Тәе бьгота qәй әз ль сәр гәмикә әлк'ане, нава бә'редамә у т'әмаша ә'wра дькьм. Паше сәр hешнайие дәвәр'у вәдьләзйам у алие бәрха дьнhер'и, е кӧ кьто-кьто бьбун, хwәр'а хwәш дьч'ерйан.

Ньшкева ль сәр чәнд гава, р'әх кәвьрәки нә зә'фи мәзьн, нава hешнайеда нәхшәки п'ьр' бәдәw бәр ч'ә'ве мьн к'әт. Хwәст р'абьм, бньhер'ьм чька чькә, ле фькьрим: "дьбә жь бәр ч'ә'ва ӧндакьм„, мьн хwә ә'гләкьр, р'анәбум. Мьн го дьбә п'әр'е тәйрәдәкә бәдәwбә, к'әтйә, йане т'еле кәwканйанә, qәтәки бәне пьшта жьнайә. Wан мьталада бум, мьн hәw дит әw тьшт жь щи ләqйа. Мьн го qәй ба лехьст wәлгәр'анд, щур'е нәхше хwәва hатә гӧhастьне. Пер'а-пер'а т'әхмин кьр әw тирәмә'рә. Әw hе зә'ф бьч'ук у гәләк бәдәw бу... Мьн hәр тьшт биркьрьбу, ль wи тирәмә'ри т'әмашә дькьр. Тирәмә'р щарна дьбу гӧлӧк, сәре хwә бльнд дькьр, змане хwә минани т'еләки зрав дәрдьхьст, поч'а хwә дьh'әжанд, ль кевьр дьалйа, хwә гәрм дькьр. Гьлие мәзьна к'әтнә бира мьн, wәхте ньфьр'и дькьрьн, дьготьн. "Бәлки тирәмә'р тәхә!„.

Hәрнәйсә, бәдәwийа wи тирәмә'ри мьн хwәш hат. Бь щур'әки фәсал мьн әw гьрт. Иди wәхта берие незик дьбу. Мьн бәрх т'опи сәр hәв кьрьн, бәре хwә да зоме.

Тирәмә'р дәсте мьда ша дьбум. Ле гава дьк'әтә бира мьн, кӧ әw мәзьнбә wе мәрйахә, жә'рдадайикә, әз зә'ф

бәрхwә к'әтьм, фькьрим: "Нә дьнйа беh'әсаб мәзьнә, hәр кәс жи дькарә ве дьнйа фьрәда бьжи. Хьрави чьр'анә?„.

Wәкә сәh'әтәке шунда мә бhист, кӧ әw щие мьн бәрх дьч'еранд, мә'р йәки хьстйә. Мәзьна готьн, кӧ әw дьбә hәма хут мака wи тирәмә'рибә, кӧ h'әйфа хwә жь мәрийа hьлдайә.

Тирәмә'р дәсте мьнда, шашмайи әз щие хwәда мам, дьфькьрим: "Әз wи тирәмә'ри бәрдьм, гәвәркьм, йане wә'дәки хwәйкьм...„.

ХӘЗАЛ КАРА ХWӘ ДЬГӘР'ЙА

Сәре Сип'ане — Хәлате мьж у думан бу. Гӧр'ина ә'wра бу, кӧ шуре хwәйи бьруске ч'йа у зьнара дьхьст. Т'әбийәт qәй бона нә т'ӧ тьшти сәр т'әва hерс к'әтьбу.

Т'ӧ р'ӧh'бәр, qул у бәндә ль wандәра к'ьвш нәдьбун. Нава wе мьж у думанеда hәр т'әне хәзаләк, к'и занә чаwа wи чахи wандәра бит'әрбьбу, дьqәwьмә жь бәр гӧлла неч'ирванәки, йане жь гӧрәки р'әви бу.

Хәзала бьриндар бь к'алин hьлк'ьшйа сәр знарәки у жь wедәре мина кәвьрәки hатә харе....

QИМӘТЕ МЬН

Qәдре мьн бал аг'е у qиза wи лап башqәбу. Бал аг'е qимәте мьн ангори кавьр'әке жи т'ӧнәбу, ле бу йа qиза wи, qәдре мьн сәр гьшкар'а бу.

Аг'а чьца щара ра'сти мьн дьhат, дьпьр'си: "Кӧр'о, пэзе мэ қэт чаwанэ? Нэхwэш навда т'ӧнэ?„.

Мьн дьго: "Аг'а, сэре тэ мэр'а саг'бэ, шькьр!„

Эwи к'афьри қэт р'ожэке h'але мьн нэпьрси.

Щарна жи аг'а бона нэ т'ӧ тьшти ль мьн hерс дьбу, дьгот: "Кӧр'о, ван чэнд р'ожа пэз ль бэр ч'э'ве мьн қолайи те к'ьвше, дьбэ гӧhдарйа тэ кемэ? hаж хwэ hэбэ, ha!„

Мьн дьгот. "Эз хӧлам, сал донздэh мэh шэв у р'ож нава пездамэ, т'ӧ дэ'нэки же дур нэк'этьмэ„.

"Ле чаwа бу, we р'оже hэма дэрбэкер'а дӧ кавьр'е мьн h'ьшк бун? —эw ль мьн hерс бу.

"Аг'а, —мьн гот, —шькьр хwэде, чэнд сэмэр' пэзе тэ hэнэ, дэ олэщахэ, ле чаwа, дьқэwьмэ hэма сьве, дури аг'е мьн, қэзнак ль мьн жи бьқэwьмэ.....

Эwи гот: "Ч'ир'ока нэвежэ, чь кӧ тэр'а дьвежьм, гӧhдарбэ, йане на-„

Ле қиза wи қэ мина баве хwэ нибу, чьқас мьнр'а хэбэр дьда, мьқим h'эйра мьнда бу. h'этани иро жи гьлие we бэр гӧhе мьнэ. Эwe дьгот: "Фьланкэс, иро баранэкэ гӧр' бари, эз h'эйра тэда бум. Мьн бьhист қачаха h'ьщуми сэр кэрие пез кьрьбун, эз диса h'эйра тэда бум... Готьн ду баранер'а нэwала жерында т'офан р'абуйэ, эз h'эйра тэда бум... Гава баве мьн ль тэ hерс дьбэ, ле-лемэ бьгрим...„

Эwe мьқим дьзива жь т'ьт'ун у к'аг'ьзе щьг'ара баве хwэ дьда мьн. Парие хwэш, чэрэз у тьште дьн жи дани дьда мьн. Ле гава эwe мьнр'а нан дадьгърт, йане тив дьда бэр мьн, қаси п'ара чэнд мэрийа дадьгърт. Читие

гоште лапи хwэш дькьрэ нава хwэрьна мьн у ч'э'ве хwэ мьнр'а дьқӧрн'анд, дьхwэст бьгота "чьр'а мьн читйе чаwа тэр'а дагьртйэ? Тэ хwэш h'элалбэ!„ Щарна жи, гава бал мэ кэс т'ӧнэбйа, бь h'ьжмэк'ари мьнр'а дьк'энйа, бь дэнгэки ширьни назьк дьгот: "Бэлэнгаз нэвэ, бэрхwэ нэк'эвэ, мьқати хwэ бэ.....

Эре, қимэте мьн бал аг'е у қиза wи лап башқэ бу. Бал аг'е қимэте мьн антори кавьр'эке жи т'ӧнэбу, ле бу йа қиза wи, қэдре мьн сэр пьшкар'а бу, т'эмамийа мала баве хwэр'а нэдгӧhаст.

Р'АМУСАНА ПЕШЬН

Бahар бу. Гӧндие мэ hазьрйа хwэ дьдитьн дэрк'эвнэ зозана. Коне хwэ дэрхьстьбун дэрва, п'инэдькьрьн, hьнэка жи чит, сьнг у шьрит дьданэ сэр hэв.

Мэ, зар'а жи бьн коне р'ахьстида хwэр'а дьлист. Ӧса қэwьми, wэки hэма бьн конэки ӧсада, бей h'эмди хwэ, мьн қиза щинаре мэ р'амуса.

Эwe дэнге хwэ нэкьр, эз бь кьрьна хwэ қӧр'э дьбум.

Жь we р'оже чэнд сал дэрбаз бун. Р'амусана дьле мьнда вэ'ьарти сал бь сал ширьн дьбу. Эз h'эйра weда бум. Эw иди бьбу қизэкэ к'awэ-к'ӧбар, эз жи hэми хорт бум.

Р'ожэке жи мьн дит we щер' ль сэр мьле we, т'эк у т'эне жь канйе те. Мьн к'ьнще хwэ р'асткьрьн, к'олозе хwэ қоткьр, бь гӧман бэрбьр'и we бум. Сэлам дае,

әwe бь дәнгәки ньмз сәлама мьн вәгьрт. Мьн р'амусанзк же хwәст.

Әwe гот: — "Дури мьн һәр'ә!..

Дине, чь қәwьмийә?— мьн гот, —нә әз диса әw фьланкәсым? Әвда хwәде, чь қәwьмийә? Ле әw р'амусәне мьнә бәре?..

Гот: "Бзләнгаз, р'амусана чәнд сал бәре бира к'е те? — әwe бехоф ль ч'ә'ве мьн нь*һ*ер'и у жь мьн дурк'әт.

Ах, ле әw р'амусанед бәре *һ*е бира мьн нәчубун.

ХӘЙСӘТЕ Ә'ЛИ АГ'Е

*Һ*авин бу, wәхте нандьруне.

Ә'ли аг'а гази чәнд п'алакьр, бьрә мала хwә, wәки wанар'а п'әвк'әта, сьбе *һ*әр'ьн, зәвийа wи бьдрун. Жьна хwәр'а гот нан дайнә бәр wана. П'ала нане хwә дьхwарьн, аг'а жи башqә р'уньлтьбу, щьг'арә дьк'шанд у бьн ч'ә'вар'а wана дьньнһер'и.

Гава п'ала нане хwә хwәрьн, хьлазкьрьн, р'абун кө *һ*әр'ьн, аг'а дө мәрийар'а гот, wәки әwана сьбе нәен, е дьне бәсьн. Пәй чуина п'ала жьне жь мере хwә пьр'си:

— Фьланкәс, тә чьр'а дө мәри пашда дан?

— Тө жьни, аqьле тә нагиже, —әwи гот.

— Мәсәлә, чьр'а аqьле мьн нагиже?

— Нанхwәрьна wан дө мәрийа чь бу, wәки хәбата wана мьнр'а чь бә? Ле ед майин минани гөра дьхwәрьн. А, we өса жи бьхәбьтьн.

Р'ожәке, wәхте хәбәрдане, Р'ьзго аг'а Ә'ли аг'ера гот: —ве пашwәхтие мийе тә ль бәр ч'ә'ве мьн qолайи тенә к'ьвше.

Сәр ве готьна Р'ьзго Ә'ли аг'а *һ*әма we р'оже эвәре гази шване хwәйи мале кьр, же пьр'си:

— Көр'о, К'әрәм, чоледа тө нане хwә пе чь дьхөйи? Шван щаба wи да, гот: —Әз хөлам, дә, хwәде чь р'ьсq да, wи жи дьхөм.

— Әре, фә'мдарийә, — аг'е гот, —ле тө qәт хwәр'а пез надоши, шир нахөй?

— На, әз хөлам, т'обәбә, —шван готе.

Чәнд р'ожа шунда аг'е әw ьньван дәрхьст, дәwса wи жь гөндәки дьне хwәр'а шванәки майин ани. Жьне жь мере хwә пьрси: — Ә'вде хwәде, тә чьр'а әw шьван дәрхьст, нә әw хәйсәте хwәва бәрхе хwәде бу?

— *Һ*әма бона wи хәйсәти жи мьн әw гөһаст, фә'мкә, нә кө бәрх мийа хwәйдькьн, ле готи ми бәрха хwәйкьн. Мәрие qәдре щане хwә ньзанбә, we qәдре хәлqе чь бьзанбә? Әw нькарә нава чәнд сәмәр'ә мийада р'оже т'асә шир бьдошә, бьхwә... лама жи хәлq дьдә р'уйе мьн, wәки мийе мә qолайнә.

Жь we р'оже әп'ещә wә'дә дәрбаз бу. Шьване т'әзә ль бәр ч'ә'ве аг'е тәһәрәки к'ьвш дьбу. Р'ожәке жи гази wи кьр. Шван *һ*ат, бемьнәт бәр wи сәкьни, смеле хwә бада, тәе бьгота qәт т'алаша wи нинә, кө аг'а бәр wи сәкьнийә. Ә'ли аг'а гава ч'ә'в шьвен к'әт, хелә wә'дә фькьри, бьн ч'ә'вар'а сери *һ*'әта ньга wи нь*һ*ер'и, паше же пьрси:

— Көр'о, ьньван, әw чь *һ*әwалә? Нава әwqас wә'дәйда тә *һ*е щотә чарьх жи нәмашандйә?... *Һ*'әйран, сурәте

тә жь е мьн сортьрә, к'ьнще тә жь е мьн т'әмьзтьр, ле тӧ чоле чь п'ешәйи?

Шван р'әһ'әт щаба wи да, гот:

— Чьр'а әз жь к'е кемтьрьм? Бь готьна тә гәрәке чawa бьм? Әгәр wә'дәда нәхӧм, вәнәхӧм, р'әһ'әт нәбьм, хwәнәкьм, ижа әз чьр'а дьхәбьтьм? Wәки әз қадре хwә ньзанбьм, т'алаша хәлқейә? Чьр'а әзе һ'әзар сали бьжим?

Р'ожтьра дьн Ә'ли аг'а жьна хwә т'ер к'ӧта. Кәс сӧр'а wана пенәһ'ьсйа, гәло мә'на we йәке чь бу.

QРАРА ДЬЛЕ МӘ НӘДҺАТӘ СЕРИ

Мәр'а чәтьн ль һәв дьһат, кӧ әз у к'әләш лawке мьн р'асти һәвдӧ бен.

Бәхтс мьни р'әшр'а щаре мә'ник дьк'әтә орт'е, қрара мә нәдһатә сери.

Дәсти дьле хwә мьн ньзанбу сәр чьмә у бәр чьмә. Щарна бира мьн дьчу wә'дәда т'әмие де у баве хwә бьқәдиньм, әwана жи ль мьн һерс дьбун, дьготьн: "Qизе лао, ахьр чь ль тә қәwьмийә?„

Р'ожа к'ьвшкьри, сьбе һ'әта эваре дәрәнг баран бари, тәе бьгота т'әбиәте жи р'уе xwә мә гӧһастӧа.

Щарәке жи лӧк'ьмим, щер'е сәр мьле мьн к'әт, шкәст. Де у баве мьн әва йәка дьданә р'уе мьн.

Щарәкә дьн пәзе хәлqе ль бәр к'әләш лawке мьн ӧнда бьбун, һәвалава чун, пәзе ӧндабуйи бьгәр'ьи, биньи...

Мьн у К'әләш лawке мьн мә қрара дьле хwә дькьрә йәк р'асти һәвдӧ бен у т'ер хәбәрдьн, ле бона we йәке мә мәщәләк нәдит.

Р'ӘҺ'ӘТБУНА ХӘЗАЛЕ ҺӘЙӘ?

Бәрхванти у ньвантиӷа хwәда мьн гәлә хәзал дитьнә. Дәрһәqа әмре wанада мьqим дьфькьрьм: —гәло әмьрда qәт р'әһ'әтбуна хәзала һәйә?

Щарна тә дьдит һьлк'ьшйанә сәр зьнара у хелә wә'дә һәма өса xwәр'а wедәре дсәкьнин у чардоре xwә дьньһер'ин. Мәри т'ьре бь we йәке дьхwәстьн бьзанбьи әwә беqәзийанә ӷан на, wәки паше пәйабьи у бехоф бьч'ерьи.

Щарна жи тә дьгот жь we бьльндайе т'ьр'ане xwә ль неч'ирвана у гӧра дькьи.

Дьqәwьми щарна хәзал һьлдьк'ьшйанә щие өсайә бьльнд у бефәсал, wәки мәри зәндәгьрти дьма. Тә дьгот qәй нди т'ӧ щара ькарьи жь wьр пәйабьи. Мәрийа т'ьре әwана дьхwәстьи жь сәре зьнер бьфьр'ьи, һәр'ьи сәр п'ьлтә әwр. Хәзал стӧе xwә дьрежи гәлие к'ур дькьр, дьньһер'и, тәе бьгота һ'әйра ава гели, һешьнайе у кӧлилке wьр бу.

К'и занә, жь тьрса гӧлле неч'ирвана, йане жи гӧра бу, кӧ wана әw бәст у чол, ч'йа у бани, нәwал, кәвьр у кӧч'ьк дьданә бьи п'йе xwә?

Әз һатмә сәр we фькре, wәки хәзал бона тьрса xwә т'абәти нак'әwә wан у хофа мират' мьqим дьле wандана, мьqати xwә дьбьи, wәки ньшкева нәвьи р'ьсqе неч'ирвана йане гӧра, пьльнга у шера.

Ӏ'ӘСАБЕ МЬН

Әw qиза щинаре мә бу. Мале мә к'ип р'әх Ӏәв бун, тәе бьгота qәй маләк бу. Мә ч'уктийа хwә Ӏәвр'а дәрбазкьр.

Чьр'а мә чьqас жь дәсте Ӏәв тотьк у шәкьр р'әвандйә, чьqас п'ор'е Ӏәв к'ьшандйә, сәрч'ә'ве Ӏәв Ӏ'әр'ьшандйә, Ӏәв к'өтайә, ч'ә'втьртьнок листйә...

Тәе бьгота qәй әw зар'оти жи т'әви мә сал бь сал мәзьн бу, бу Ӏ'өб у агьр, к'әтә нава дьл у Ӏ'ьнаве мә.

Әм диса щинаре Ӏәв бун, ле щинартийа мә йа бәре нинбу. Жь бәжн-бала we, жь бәдәwийа we дьле хwәда ша дьбум. Дьнйаеда бона мьн жь we бәдәwтьр у qимәттьр т'ө тьшт т'өнәбу. Мьн хwә Ӏ'әсабдькьр хwәйе we "Ӏәбуна„ п'ьр'qимәт у бь wи Ӏ'әсаби жи әз хwәр'а дьжйам.

Әwe аqьле сәре мьн бьрьбу. Шәв у р'ож бәр ч'ә'вед мьн нәдьчу. Ӏ'ьсрәт у мьразе мьн әw бу, wәки щинара мьн we зутьре бьбуйа бука мала мә. Ле тө wәрә бьнйер'ә хәйсәте де у баве we Ӏатьбу гөӀастьне. Эвара кем дьӀатнә мала мә, гава мьн у we Ӏәвр'а хәбәрдьда, бь мә'на тьштәки зу гази we дькьрьн, дьбьрьн, qәй дьхwәстьн бьготана: "Ӏ'әйран, тә херә, чи тә qиза мәйә гьӀишти к'әтйә?„ Ле әз бawәр бум, кө әw иди йа мьнә...

Р'ожәке жи дйа мьн мьнр'а гот: "Әз корбьм, баве тә зу мьр, Ӏ'ьсрәта зәwаща тә дьле хwәда бьр... Лао, шькьр иди мзьни, әw жи qиза гьӀиштийә„.

Мьн гот: "Дае, тө чьр'а wан гьлийа мьнр'а дьвежи? Нә әз we Ӏ'ьздькьм, әw жи мьн Ӏ'ьздькә? Нә әз дьхwәзьм әw зутьре бьвә бука мала мә?„.

Дйа мьн гот: "Әре, әз бь qөрба, Ӏ'әйрана көр'е хwә у бука малебьм. Лао, нә ә'дәте дьне Ӏәйә, готи әм Ӏ'әсабе бьднә хwә„.

Мьн гот: "Дае, мьqабьли ә'дәт т'ө мьн чь кьрйә?„.

Әwe гот: "Лао, ә'дәте дьне әwә, wәки qәләнәки гьран лазьмә, хwәзгинйе we гәләкьн, тә әв йәк qәт Ӏ'әсаб Ӏьлдайә?

Ах, әз щаӀьләки бехәм бум. Р'асти жи әв йәк чawa лазьмбу мьн Ӏ'әсаб Ӏьлнәдабу. Ӏежа сәр Ӏ'ьсә-Ӏ'ьса к'әтьм мә'на авр'уе де у баве we бона чьбу.

Пәй готьне дйа мьнр'а әз к'әтмә нава мьтале к'ур, хwәда дьшәwьтим, дьле мьн ле-ле бу бьт'әqйа, иди хwә зәфт нәдкьр. Кәр'ә-кәр' жь мал дәрк'әтьм. Мьн бь хwә жи ньзанбу к'өда дьчьм. Qәй бежи т'оз у думане ч'ә'ве мьн гьртьбун. Дьчумә бәрбь гели.

Ль Ӏ'афа гели р'уньштьм у дөшөрмиш бум. Щара ә'wльн бу, кө әз дәрӀәqа бәхт у Ӏ'але хwәда дьфькьрим. Мьрьна баве мьн Ӏатә бәр ч'ә'ве мьн, гьрие дйа мьн, щинар, Ӏәwариед Ӏати... Әз wи чахи ч'ук бум, мьн ньзан бу чь qәwьми бу. Мәзьна мьнр'а дьготьн: "Баво р'азайә, дайи нәкә, Ӏәр'ә дәрва хwәр'а бьлизә...„ Гава мьн гьрие дйа хwә дьдит, мьн хwә давитә Ӏ'әмеза we, гьрие мьн жи дьӀат. Лә'зәке чunда qиза щинара мәр'а т'әвайи мә ширьн-ширьн хwәр'а дьлист.

Мьн зар'отийа хwә у йа qиза щинаре мә, Ӏ'але мьн у weйә ироин, Ӏ'ьзкьрьна мә, авр'уе де у баве we, гьлие дйа хwә, кө гот: "Ә'дәте дьнейә, лawo, qәләнәки гран

лазьмә„ у гәлә-гәлә тьштед дьн бир ани... Щара ә'wльн бу, кӧ әз р'уньштьбум у мьн h'әсаб дьда xwә. Мьн дьле xwәда h'әму тьшт пива у чапкьр, hьмбәри hәвдӧ кьр, да, стәнд. Ле бона qәлне we р'е нәдьдит. h'әсабе мьн нәдhатнә сери, qиза щинаре мә жь дәсте мьн дьфьр'и. Әз we йәкер'а qәт нәдhатмә р'ае. Мьн xwәxwә xwәр'а гот: — Йа, әва чь h'әсабә, тьште öса жи дьqәwьмә?

Qиза щинаре мә ньшкева бәжн у бала xwәва тәе бьгота hат у бәр мьн сәкьни. Әз вәщьньqим, р'абумә п'ӣ'а, wәки we h'әмезкьм у гьлие xwә бежьмә we, ле дәwса we гәлие бе бьнийи дәввәкьри пешийа мьн бу. Әз xwә h'әсӣ'ам, wәки р'уньштьмә сәр кәвьрәки, е кӧ ле-ле бу hол буйа нава гели. Жь кевьр у гели зу дурк'әтьм.

Сәре xwә бәржеркьри бәрбь мале дьчум.

КӘВРЕ СӦР'А ДЬЛЕ МӘ

Нава р'ожеда мьн дӧ дә'на кәрие пез дани берие. Xwәйе wана дьhатьн вәдьqәтандьн, дьбьрьн.

Зьнгина бәроь у әлба, qалмә- qалма мәрийа, к'алина мийа, мьккина бьзьна бу. Тәе бьгота әwана т'әв әмане hәв фә'мдькьн, hәвр'а хәбәрдьдьн, ль hәв hерс дьбьн, ӣане бәр дьле hәвда тен.

Әз жи к'әтьбум тә'лдә, h'әйр-h'ьжмәк'ар чуйин— hатьна we дьhьhер'и.

Мьн кәрие пез к'еләка аг'ьле баве wер'а дани берие у дьбьр, ль к'ӧ кәвьрәки мәзьн hәбу.

Әwe тәhәрәки мәщал xwәр'а дьдит, дьhат, к'еләка мьнр'а дәрбаз дьбу, йане мьн әw бь ч'ә'ва дьда сәрwәхткьрьне. wәки р'әх кәвре мәзьн әм р'асти hәв бен.

Wәхте әз бинтәнг дьбум, әw кәвр бәр дьле мьн дьбу минани зиарәтәке.

Пәй дотьна пезр'а фәсал незики кәвьре сӧр'а дьле мә дьбум, тьштәк дадани wьр, дур дьк'әтьм: әwe жи хут wи щур'әғи дькьр.

Әwe щарна дәзмаләк, севәк, hӧрмик, йане т'ьт'ун у к'аг'әзе щьг'аре, hәрwәйсә, чь кӧ жь дәсте we бьhата, дьда бәр wи кәвьри, кӧ әз hьлдьм. Мьн жи алие xwәда нәйньк, мори, сәдәф, бәништ, ч'әрәз дадани wьр.

Әw кәвьр мәр'а бьбу бә'сьр, сьт'ар у qәй бежи бәхт у мьразе мә дьғиандә hәв у бона мә жь мәриға жи амьнтьр бу.

"БӘРХЕ НЕР БОНА К'ЕРЕЙӘ„

Зар'отийа xwәда мьн гәлә щара жь мәзьна дьбьhист, кӧ хәбәрдана xwәда дьготьн: "Бәрхе нер бона к'ерейә...

Мьн жь нава бәрхе мә xwәр'а бәрхәкә чилә-qәрqаш бьжарт.

Мьн гәлә жь we бәрхе h'ьздькьр. Дьqәwьми мьн нәдьhишт әw бәрх т'әви бәрхе дьн hәр'ә ч'ере. Де у баве

мьн ль мьн hерс дьбун, бәрх дькьрьнә нава кәри, әз бәрхwә дьк'әтьм, дьгьрйам.

Пайизе әw бәрх иди бьбу кавьр', баве мьн хwәст т'әви чәнд кавьр'ед мәѓә дьн бьбра базаре, бьфрота. Мьн нәhишт, гот нахwәзьм we бьбьн шәржекьн. Баве мьн, дйа мьн у щинаре мә мьн дьк'әнйан.

Щарәже баве мьн мьнр'а гот: "Бәрхе нер бона к'ереѓә, лао, тӧ бәрхwә нәк'әвә, кӧр'е мьн, нә тӧ иди шькьр мәзьни„.

Мьн we р'оже нан нәхар, де у баве хwәр'а хәбәрнәда, шав хәwа мьн нәhат, сәр гьлие баве хwәда гәләки фькьрим.

Сьбе зу р'абум, чумә алие бәрха хwә, чәнд бәрхе мә т'ӧнәбун, ле бәрха мьн wьр бу. Дйа мьн әз дитьм, к'әнйа, hатә р'уе мьн, го: — "Лawo, тә ишәв-мьгьәв бәрхәwа хәбәрдьда, наве бәрха хwә hьлдьда.

— Бәрха мьн иди бубу бәран. Р'ожәже жи баве мьн гот, wәки әме hәвр'а hәр'нә базаре, чәнд кавьр'а бьвьн, бьфрошьн.

Пәй фротанер'а баве мьн пе qимәте wи бәрани мьнр'а хәwнщәләкә ӧса к'ьр'и, wәки бьра нәдьда бьре.

МӘ'НӘ ЧЬ БУ

Мьн ахинәкә к'ур дьк'ьшанд, ле т'әхминнәдькьр гәло мә'нә чь бу.

Баhар кӧ вәдьбу, әрд дьхәмьли, тәйр у ту жь бәр'ие дьhатьн. Мәри у т'әбйәт hәвр'а ша дьбун. Ле бина мьн вәнәдьбу, тәе бьгота әw т'әв бона мьн нибун. Мьн hәр ахине к'ур дьк'ьшандьн.

К'ьнще мьн п'инәкьри бун. П'ап'ахе сәре мьн мәри т'ьре жь бәр лап у дьране гӧре мәhа нисане р'әвандьбун. Чарьхе мьнә h'ьшкә машиайи тәе бьгота газьне хwә дькьрьн, кӧ дәсте хwә жь wан нак'шиньм.

Hәбуна мьн бәр ч'ә'ва бу: кӧлаве хьлмәт, гопаләки гәр'ьки, бьлура даринә бәр qайнша мьн у hәвана нан.

Жь бәрбанга сьбе h'әта эвара дәрәнг бәр пәзе хәлqе бум. Wәхта пәз хwәр'а дьч'ерайн, әз жи хwәр'а р'удьньчьтьм сәр кәвьрәки, мьн бьлура хwә hьлдьда у пе we баре дьле хwәйи гьран сьвькдькьр.

Пәз hьм дьч'ерйа, hьм жи гӧhе хwә дьда мьqаме бьлуре.

Бьлура дарин бона р'әh'әтийа дьле мьн h'әму тьшт бу.

ӘЗ У ӘW

Ә'мьрда хорт неч'ирване зәрийанә, ле йа мә ӧса нибу. Qәй әз неч'ира we бум, ле әw неч'ирван. К'афьра мьн әз кьрьбум неч'ира хwә, ле нә дькӧшт, нә жи саг'әсаг' дьгьрт....

Hәр дурва тире h'ӧба дьле хwә бәри дьле мьн дьда.

Неч'ирван р'aw-неч'ире хwә дькьн. Неч'ир жь гӧлла wан йане щи бь щи тенә кӧштьне, йан бриндар дь-

бын, неч'ирван бь дьлəки ша незики wана дьбын, hьлдьдын дьбын.

Ле неч'ирвана мын башqə бу. Гава р'асти мын дьhат, нə незик дьбу, нə жи мынр'а хəбəр дьда, həр ль мын дьныhер'и, ширын дьк'əнйа, дəрбаз дьбу, дьчу.

Гава əз жь эша дьл hьлдьк'шйам ль сəр зынарəки р'удьныштым у бь зəлули дьстьра, əwe həвалар'а дьгот: "Бахте wəмə, быhельн əз ббhем...„

Бер'əh'ма мын бона нəвса дьле мын бубу зозан, əз жи зозанване we. Ле т'обəбə, мын нə нубара we к'əрəмкьр, нə жи бь h'ьсрəти сəре xwə дани ль сəр бьльндайа зозана wейə h'ьжмək'ар...

Бəле, əз неч'ир бум, əw неч'ирван. К'афьра мын əз кьрьбум неч'ира xwə. Ле нə дькөът, нə саг'ə-саг' дьгьрт....

БƏРХА QÖРБАНЕ

Нава р'оже чəнд щара жь həвала дьqəтйам, дьр'əвймə мале, лəз кəри нан hьлдьда, пашда вəдьгəр'йам.

Р'ожəке жи, гава бьр'чи бум, чумə мале, дйа мын гошт у нан дани бəр мын. həма сəр п'йа мын бь иштə xwар.

Мын дйа xwəр'а гот: "Чь гоштəки тə'мə, мəри т'ьре гоште кара хəзаланə„.

— Бьxwə, əз qörбана тə у иште тəмə, əw гошт гоштé бəрха qörбана тəйə, h'əвək бəлакьр, п'ара тə жи hишт.

Гава мын əв йəка бьhист, тае бьгота хание мə ль сəр сəре мында т'əп бу, h'əму тьът бəр ч'ə'ве мын р'əш бу, əw гошт у нан жи qəй бунə жə'р.

— Мəт'əлмайи щие xwəда мам, гьли нəдыдит дйа xwəр'а бьгота.

Дйа мын незики мын бу, əз h'əмезкьрьм, р'амуса у бəр дьле мында hат, ле чь файдə, иди дəрəнг бу.

Мын əw бəрх жь h'əму тьшти зə'фтьр h'ьздькьр, нəдhишт т'əви кери бьбрана ч'ерə. Мын зəнгьləки ч'ук жи стöе wева кьрьбу.

Шəвəке жи хəwнеда мын дит мака бəрхе жь кəрие пез вəqəтйа, hат, незики мын бу, сəкьни, к'алйа у qəй бежи минани мəрийа мынр'а к'ельми: "Фьланкəс, ле тö чьма бəрха мынр'а иди нализи? Нə əw бона тə бəрхwə дьк'əвə, ле к'а зəнгьле стöе we?

h'əта р'ожа иröhин жи к'алина we бəрхе у дəнге зəнгьле стöе we he ль бəр röhе мынə. Мын т'ьре əз дьр'əвьм, бəрх жи к'əтйə пəй мын, зəнгьле стöе жи дькə зьнгə-зьнг.

ƏWE ПЕ КÖЛИЛКЕ СУРƏТЕ МЫН ХЬСТ

Əwe т'ьме тə'н дьда мын, wəки əз дьлкəвьрьм, бер'əмьм, у э'мре xwəда т'ö тьшти h'ьзнакьм. Мын чьqас дьxwəст we бьдмə бawаркьрьне, wəки əз öса ниньм, т'ö тьшт же дəрнадьк'ət.

Əw сəр нета xwə бу, мьн жи щаре мəсəлəк дани орт'е, кö бьдмə баwаркьрьне, wəки ɜə öса ниньм.

Мьн дьготе: "Дине, пəй дотьна пəз, гава бəрх у ми к'алина ширьнва бəрбь һəвдö дьбəзьн, əз һ'ьжмəк'ар дьминьм. Гава щарна һəвдö навиньн, мəри т'ьре бəрх, кар, бьзьн у ми дьгрин у бь гьри һəв дьгəр'ьн. Жь we йəке əз гəлəки бəр xwə дьк'əвьм.

—Нае к'ъвше, wəки тö йəки öсани, баwарнакьм,— əwe дьгот.

— Эт'име, нə гава зар'о ч'ьвика, кəw у кəвотка дьгрьн йане дькöжьн, һелина wана дьшьһ'ьтиньн, гöне мьн öса wана те, ле-лемə ə'щеба гьран бинмə сəре wан.

— Тö ə'мьрда т'ö тьште бəдəw һ'ьзнаки... — əwe гот.

— Нə гава дəнге к'ьламе дьлъəwат у мьqаме бьлурейə ширьн дьбьһем, ле-лемə xwə бавежмə һ'əмеза дəнгбеж у бьлурван?

— Ле чьма xwə ə'йан наки?

Мьн го: — Дине, тö нə дəнгбежи, нə жи бьлурван.

— Тö нькари, — əwe гот, — мьн фə'мнаки..

— Һəла дəсте xwə бьдə сəр дьле мьн, бьньһер'ə чаwа зу-зу дьк'ötə, мьн т'ьре ве гаве дəwса мьн əw тəр'а хəбəрдьдə.

Əw бьн левава ширьн к'əнйа, кöлилкəк чьни, пе we назьк сурəте мьн хьст.

— Эшийа? Бинə р'амусьм, we дəрбазбə.

— Э, əw чьйə, чь бешинə?

— Ле тə шəwата дьл жи т'əг'мин нəкьр?

— На, мьн т'əг'мин нəкьр.

— Дьл у щəгəра тə т'öнə.

Мьн xwə кəр'кьр, ле əwe к'əсəрəкə к'ур р'аһишт, ч'ə'вед мьн ньһер'и у ньшкева əз р'амусам. Мьн жь ч'ə'ве xwə баwар нəкьр, эми дəqəке зур бум we дьнһер'и.

Əw жь кьрьна xwə соро-моро бу. Əз щаһьле нəзан, һəр we дəме дəрһəqа ширьнайа һ'öбеда пеһ'əсйам. Жь we р'амусана wейə наринə бьк'ьр, агьр-алав, шəwат у ъирьнайи к'əтə дьле мьн.

Мьн готе: "Əз мəлуле тə зəрийе, ньһа тə фə'мдькьм...„.

Жь we р'оже əз дьле xwəда бумə йəки к'уви, һ'öба we шəв у р'ож р'əһ'əтие надə мьн.

СÖР'А ДЬЛЕ МЬН

Əз тае т'əне бум, зар'окəкə бек'омəк, wəхта де у баве мьн салəкеда, пəй һəвдö чунə р'əһ'мəте. Qəwм— пьсмаме мьнə незик т'öнəбун, wəки xwəитие ль мьн бькьрана, əз һьлдама бьн сйа xwə, ле диса, чаwа дьвежьн, бира xwəдедабум, щур'əки мəзьн бум.

Йа чəтьн əw бу, wəки бəхте мьнр'а кəси нəдьxwəст бьвьм бəрхван, йане шьване wан. Дьготьн: "Əw йəки р'ути—тутə, əм мале xwə чаwа бьспернə wи, зə'ф жи хортəки башə!„.

Щарəке мһ'ина Ə'лое гöндие мə öнда бу. Мһ'ина öса т'öнəбу. Чəнд р'ож бу дьгəр'йан —нəдьгəр'йан, мһ'ин нəдьдитьн.

Әз жи wан чаха хwәр'а дьчумә щие дур, дьк'әтмә нава гәлие к'ур, hьлдьк'ьшйамә сәре знара, жь т'уме шилане гәрмәшьв дьбьр'и, бәништ т'опдькьр, дани дьфрот: гөндийа, әбура хwә пе дькьр.

Р'ожәке жи, wәхта бьнәт'ара зомәкер'а дәрбаз дьбум, мьн дит ва мьh'ина Әлло нава чаира qорхкьрида хwәра' ширьн-ширьн дьч'ерә. Мьн чардоре хwә ньhер'и, дит кәс т'бнә, wәрьсе льнге we вәкьр, ле сйар бум у hайде, бәрбь зома мә!

Мьн мh'ин ани бәр дәре коне Әлло да сәкьнандьне. Гөнди hатьн, дора мә бәрәв бун. Пәсне мьн дьдан. Әлло hатә р'уе мьн. Щамери дәстә к'ьнщ п'еък'еши мьн кьр.

Әв йәка бу мә'ни, wәки бь аликарийа Әлло гөндийа әз к'ьвш кьрьм шьване гөнд, чумә бәр пәзе wани зайи. Wан к'ьнщада әз бумә хортәки готьга тә. Орт'а мьн, Әлло у нәфәре мала wи зә'ф хwәш бу.

Р'оже дө дә'на мьн кәрие пез дани берие. Хәлqе дьhат, пәзе хwә вәдьqәтандьн, дьбьрьн, әз жи щие хwәда дьсәкьним, стөкөра хwә дьхөранд.

Паше дьчум h'өлка хwә. Әw жи h'олка чь? Мьн hәма өса чәнд кәвьр данибу сәр hав, бане we пе чима, qьрш-мьрша авакьрьбу, hьнә хwәли авитьбу сәр, әw жи h'әсеванки мала мьн бу.

Дә'нәки мьн пәзе Әлло дьдот, qиза wи жи пәз дьда берие. Әwe кьрә фәсале, незики мьн бу, гот: "Фьлан кәс, тө чьма ве ахрие бәништ qә наини?"".

Мьн к'әсә готе: —Э, чи мьн бәништ к'әтйә?

Әwe чарькале хwә ньhер'и: —Чьр'а? Бәниът тьштәки башә!...

Мьн же пьрси: —Дьхwәзи әз сьбе тәр'а биньм?

— Әре! — әwe гот, — бәниште дәсте тә h'ъздькьм...

Әwe әw хәбәр өса нәрм, өса ширьн у дәлал готьн, wәки мьн т'ьре к'аре хwә дькә р'амусанәке мьн к'әрәмкә. Wәхта мьн сәре хwә блънд кьр, тәе бьгота hазьр сәкьнйә, wәки әз we бьньhер'ьм. К'әнәки ширьи сәр лева бу, дуз ль ч'ә'ве мьн дьнhер'и.

We лә'зе тәе бьгота тьштәк ньqьти нава дьле мьн. Әw чәнд дәqә бу мьн нькарьбу п'аки пәз бьдота.

— Баш, сәр hәрдө ч'ә'ве мьн, әзе ә'сә тәр'а бәниште биньм, — мьн готе.

Р'ожтьра дьне мьн эп'ещә бәништ ани, дае. Чәнд р'ож к'әтнә орт'е, әwe мьнр'а гот: — "Мьн тәр'а дәзмалек данйә, а.... бәр кәвьре hани мәзьн...

Әз фәсал незики кевьр бум, дәзмал hьлда, кьрә п'ашла хwә. Жь дәзмала we бинәкә өса хwәъ дьhат, тәе бьгота баqәкә гөле hәрә бинхwәш бу. Мьн т'ьре п'ашла мьнда тьштәки әз гәрм дькьрьм. Хwәст hәма we дәме дәзмале дәрхьм, ле бьньhер'ьм, ле тьрсйам хәлqе ньшкева бьвинә.

We р'оже мьн пәзе хwә зу бьрә ч'ерә. Гава жь зоме дурк'әтьм, пьш хwә ньhер'и, дәзмала we жь п'ашьла хwә дәрхьст, вәкьр, р'амуса, ньч'әки we нәхшкьри бу. Мьн т'ер ле ньhер'и, т'ер бинкьр у щарәкә дьн фәсал печ'а, кьрә п'ашла хwә. Жь шабуне дьфьр'йам бәр п'әр'е әзмин.

We шәве әз п'аки р'анәзам. Qиза Әлло бәр ч'ә'ве мьн нәдьчу. Пәй we йәкер'а мьн т'әхминкьр, wәки әмм

ре мьнда тьштәк qәwьми, хәйсәте мьн жи щур'әки ħатә гӧħастьне. На, әз е бәре нибум.

Мьн ħәрр'о жер'а бәништ дани. Дә, әw жи щаħьл бу, минани мьн дьлсах у нәзан. Мьн бәништ дьзива дьда we, әwe жи бь дьләки саг' бәлайи сәр ħәвала дькьр у дьгот, wәки әз жер'а тиньм, әwана жи, ħәми, qизе хәлqе бун, чь заньм, дәрħәqа мьн у weда жер'а чь дьготьн?

Р'оке әwe мьнр'а гот: — Иди бәништа нәйнә, лазьм нинә...

Әз сәр гьлие we шаш мам, же пьрси:

— Чьма?

— Qәт, ħәма ӧса, — әwe гот.

Мьн ани бира we: "Нә тә дьгот бәниште дәсте...„

Әwe иди нәħишт әз готьна хwә т'әмамкьм, готә мьн: "Заньм тӧе чь бежи, ле нәйнә, лазьм нинә„ — у леда чу. Әз гәләки бәрхwә к'әтьм, дьфькьрим, гәло чь qәwьмийә, wәки әwe ӧса гот?

Чәнд р'ожа шунда әз чум, пез бьвмә ч'ере. Се жьне гӧнд хwәр'а сәкьнибун, хәбәрдьдан. Әз кӧ р'әх wанәр'а дәрбаз бум, йәке пьрси: — Чьр'а иди бәништа наини? — Мьн гот: "Нħа wә'де мьн т'ӧнә„, —Йа дьне гот: "Ле чаwанә, wә'де тә ħьнәкар'а ħәйә, wанар'а тини?" — у ħәрсе ħәвр'а к'әнйан... Готьна qиза Ә'ло пер'а-пер'а к'әтә бира мьн, соро-моро бум, щаба wана нәда, дәрбаз бум, чум.

Пәй готьна qиза Ә'ло у хәбәрдана ħәрсе жьна жь шәрма р'уе хwә нә әw бу бьчума алие коне Ә'ло у нә әw бу wер'а хәбәрда, ħәма ӧса хwәда дьк'әлйам.

Бәхте мьнр'а дә'не нивро бьзьна Ә'ло к'уви бьбу,

ви али, wи али дьр'әви, мккина we бу. Qиза Ә'ло жи к'әтьбу пәй, ле пе нькарьбу. Тәе бьгота бьзьне р'ӧħ'е wер'а дьлист. Гава мьн хwәст али we бькьм, әwe бь дәнгәки бьльнд у сәрт гот: — Лазьм нинә! Тӧ щәфе нәк'шинә...

Сәр гьлие we әз зур бум, мам. Әw ħат, к'еләка мьнр'а дәрбазбә, бәшьри у зу-зука бь дәнгәки ньмз готә мьн: "Мьн щотә горә тәр'а данйә бьн wи кәвьри„. Әз ша бум, wәки әwe мьнр'а хәбәрда, мьн хwә шашкьр у мәщала хwә нәдит qә на гьлики жер'а бежьм.

Мьн әw горә ħьлда, ле п'е нәдькьр, бь ħ'ьзкьрьн хwәй дькьр. Дәзмал у горе дабунә мьн, мьнр'а ħежайи мале дьне бун. Мьн ħәр эвар дәзмал р'адьмуса, әw горә жи дьда бәр дьле хwә.

Ħәр щар, гава мьн пәз дани берие, иди нәдьчумә ħ'олка хwә, сәр кәвьрәки р'удьньштьм.

Хели wә'дә мәщал нәдк'әте мә ħәвр'а хәбәрда. Мьн т'ьре хәлqе wедәре т'әмам ль мә дьньħер'ьн, дәрħәqа дәзмал у гора жи пеħ'әсйанә.

Щарәке, wәхта әw р'әх мьнр'а дәрбаз дьбу, бь к'ән готә мьн: — "Дьбә дьле тә wан горада т'ӧнә, ләма жи п'енаки?„.

Мьн готә we: — Тӧ чь дьвежи, әw чь гьлийә?

Әwe пьрси: — Ле чьма п'енаки?

— Qәт, — мьн готе, — ħәма ӧса...

— Әз заньм тӧ чь дьфькри, ле кәс ньзанә, мьн дьзика тәр'а чекьрйә, әзе щотәки дьне жи чекьм, —әwe гот у бь дьләки ша р'әви пәй пәзе мала баве хwә.

Нава we мәһеда тәе бьгота п'әр' у баске мьн шин бьбун, qәй дьнйа т'әмам йа мьн бу. Мьн xwәxwә жи т'ӡхминдькьр, кӧ мьqаме бьлура мьн жи һатьнә гӧһастьне. Жь һ'әйра we мьн һ'ьсрәта дьле xwә спартә бьлуре у к'ьлама. Мьн т'ьре әwe дәзмал һьлдайә, к'әтйӡ р'әqасе, ч'әпла дьһ'әжинә, ӡз жи жер'а бьлуре дьхьм. Щарна мьн һәw дьньһер'и кәрие пәзе мьн бәр'ӡдайи чунә — гьһиштьнә һәйло к'ӧ....

Мьн xwәxwӡ xwәр'а дьгот: — "На, фьланкәс, тӧ жи к'әти щерга мәрийа, дьнеда бона тә жи йәк һәйә, wәки бой тә сәре xwә дешинә, тӧ т'әне нини. Wәки баво у ьна мьн саг'буна, we чьqаси ша буна.

Мьн гәләки дьxwәст wер'а п'ешк'ешәке бьк'ьр'ьм, ле пе чь, жь к'едәре у бь дәсти к'е, wәки кӡс пе нәһ'әсә?

Жь Щьмое һәвале xwә мьн манатәк се абаси дәйн кьр. Мьн се р'ожа сӡр һәвдӧ, сьбе һ'әта дә'не нивро, кәрие пез ль дора р'йа бәрбь зозанед дьн дьч'еранд, wәки р'асти чәрчики бем. Р'ожа сьсйа чәрчи р'асти мьн һат, е кӧ баре qант'ьр'әки һурмуре фротане дьбьрә зозане жорьн. Мьн пе wан п'ӡра нәйнькәкә ч'укә бәдәw у дӧ qәт мьрщанед һурә сор к'ьр'ин.

Пәзе нивро ани берие, ле әw к'ьвш нәдьбу. Гәлӡки бәрxwә к'әтьм, ле чь бькра? Сәр кӡвьрәки р'уньштьм у к'әтмә нава мьтала. Әw к'ьвш нәдьбу.

Бәрәваре, wӡхте мьн әw дит, дьле xwәда гәләки

ша бум. Мьн нәйньк у мьрщан бьрьн данин бәр wи кәвре мәйи к'ьвшкьри.

Мьн дит wа те у бона р'асти we бем, мьн зу-зу али к'ӧлфәтәкә щинар кьр, пӡзе we вәqәтанд, бьрә бәр коне wана у wәхта жь wьр вәгәр'йам, р'асти we һатьм.

Мьн сәлам дае, әwe сӡлама мьн вәгьрт, к'әнйа у пьрскьр: — "Qә чаwани?„ — "Бәр р'әһ'ма xwӡде!„ — мьн готе у же пьрси: — "Ле к'еф-һ'але тә чьнә?„ — Әwe бь щур'әки зәлул ч'ә'ве мьн ньһер'и у гот: — "Әз башьм тӧ башби!...„ Мәри незики мә дьбун, мәщал т'ӧнӡбу мә дьреж хәбәрда, мьн анщах жер'а гот: — "Мьн тәр'а тьшт данйӡ бьн wи кәвьри. — "Баш, әзе һьлдьм„. — әwe щаба мьн да у әм жь һәвдӧ qәтйан.

* *
*

Әw дӧ мәһ бу, wәки әз у әw ӧса һ'әйра һәвда бун. Р'убаре дьне хенщи we иди т'ӧ тьшт нәдһатә бәр ч'ә'ве мьн. Мьн т'әг'минкьр әw жи бона мьн дьфькьрә. Ле тӧ wәрә бьньһер'ә, нава wи wә'дәйида, нә мьн wер'а готьбу әз тә һ'ьздькьм, нә жи we.

Ахьр мьне чаwа wер'а бьгота "Әз тә һ'ьздькьм?„ Чи мьн һәбу? Әз бум, шьвдара дәсте мьн у дәстә к'ьнще кӧ баве we п'ешк'еши мьн кьрьбу. Ижа готьна мьн кери чәнд капека дьһат? Дә, баве we, мәрийе we у хәлqе нәгота: "Ло бәләнгазо, тә сәре xwә зӡ'ф xwәйкьрйә, wӡки qиза һ'ьздьки? Тӧе qәлне we жь к'ӧ бини? Чьр'а бадьлһәwа намуса мәр'а дьлизи?„ Ло чь заньм иди we чь бьготана.

Зьмане мьн мьнр'а тьштәки баҗqә дьгот, ле дьле

мьн тьштәки башqә. Бу йа дьл, әw алие qиза Ә'ло бу, минани һәспәки бе гәм у зин хwә давитә чола, гәли у кәндала у т'әне һ'әйра weда бу, т'ö р'әһ'әти нәдьда мьн. Ле бу йа змане мьн, дьгот: — "Баш, ле аг'ьрйа we йаке we чawабә? Тöе сәре хwә к'ижан кәвьрихи? Һ'ьзкьрьна тә һ'әта к'әнге we бьк'шинә. Тöе дәрде хwә к'ер'а бежи? К'а дьр'лька тә һәйә, wәки бькарьби qиза хwәйки? К'а де у баве we qиза хwә бьднә тә?„.

Әз к'әтьбум нава зöлма гьран. Мьн хwәхwә жь кьрьна хwә шәрм дькьр.

Р'ожәке әw чәрчие кö мьн же нәйньк у мьрщаи к'ьр'ибу, чоле р'асти мьн һат. Qант'ьр'а хwә сйар бьбу, жь зоме жорьн к'әсә дьһат. Һат, незики мьн бу, к'ефхwәш у бь дәнгәки бьльнд гот: — "Бәрәк'әтбә, хорто!„ — "Сәр ч'ә'вар'а һати, к'ьрив!„. —мьн щаба wи да. "— Хорте дәлал.—әwи гот, —пәзәкә к'ок бьдә к'ьриве хwә, к'ьриве тә дьлк'әтйа тәр'а шә'ре хасә р'иши бинә„.

Мьн готе: "Пәзе хәлqенә, бьла бьминә паизе, һ'әта һәqе хwә дьстиньм„.

"— Э, — го, — р'асти жи щаһьли. Малавао, кәрие пез бәр тәйә, ле тö дьсәкьни һ'әта паизе. Ло дьqәwьмә һ'әта wи чахи дьле доста тә жь тә сарбә. Лазьмә дьле we бьк'ьр'и, һ'öба we сар нәки... Ньһ? Пәзәкә к'ок бьдә мьн, к'ьриве тә һ'әвтеке шунда дьлк'әтйа тәр'а шәр'е öса бинә, wәки дәве qиз у букед зома wә вәкьри бьмин', йене на бь нәйньк у мьрщане тә к'ьр'инә, шöхöл нае сери„.

Мьн го: — "Пәзе хәлqенә, әз чawа бьдьм? Әw сәр готна мьн к'әнйа у гот: — "Щаһьли, чьр'а пәзе хәлqе

гöр нахwöн, öнда набьн, хәлq надьзә? Дә бона мьн жи гошт гоштә, чь гоште пәза тә, чь гоште пәза хәлqе... Ньһ?„ На, — мьн готе, — һ'әта ньһа мьи не т'ö пәз öнда нәкьрйә... бьла бьминә һ'әта паизе„.

Бawарийа тә һәбә, әз ве сöр'а дьле хwәйи щаһьл һ'әта иро мина зирәте хwәйдькьм.

ХӘМА Ә'ВДАЛ АГ'Е

Ә'вдал аг'е элбашие зоме р'ожәке, мина һәр щара, гәләки жь хwә р'ази хöлам у хьзмәтк'арава сйари жь дә'wате вәдьгәр'йа зома хwә. Дә'wатеда әwи п'әре бистпенщ манате шабаш дабу дәфчи у зöр'нәчийа. Әw не нәгһиштьбу мала хwә, ле бә'са wи бәри һатьна wи иди нава зомеда бәла бубу.

Дә'wатеда т'опаи у п'ечк'еше wи жь һ'әмушка бьльндтьр у qимәтли бун. Ищар жи хwәр'а навәки мәзьн qазанщкьр. Чәнд щара сальхийа wи вәхwарьн, п'әйе wи дан. Т'әв ль бәр wи т'әмәнә дьбун, бәрда р'адьбун, пә'рие бьжарә дадайин бәр, һәр йәки һьндава хwәда дьщә'данд хьзмәтәки жер'а бькә, дьготьн: — "Ә'вдал аг'а, әз хöлам, нә тә тьшт нәхwар? Бемә'нә, щие тә бефәсалә. Һöрмәт у к'әмала тә дә'wат хәмьландйә, wәй тö сәр һәрдö ч'ә'ве мә һати!„

Ле чьqас qиз, бук у жьнед щаһьлә бәдәw бь һ'әзар дьли әw дьһ'әбандьн... Нә әw һьм дәwләти бу, һьм жи щаһьл у бәдәw бу.

Гава жь дә'wате һатә мале, чәнд пьрс у т'әми дане

хӧлам у нэфэре мале. Ав анин, льнге wи шуштьи, паше гьшк жь кон дэрк'этьи, чунэ дэрва, wэки аг'а пэй дэ'. wате хwэр'а р'эh'этбэ.

Wэхте р'эh'этбуне аг'а к'этэ нава мьталед к'ур. Чьдас чу, эwдаси нава фькрада ньдо бу, h'эзар у бэк тьшт фькра wир'а дэрбаз дьбун. Зоре да шьг'аре у т'ьзбийа. Тӧе бежи дэй дуе щьг'аре у фькьрмьтале wи т'эви hэвдӧ бьбунэ э'wрэки р'эш, ль сэр нэфэса wи сэкьин бун у нэдьhиштьн бина хwэ бьк'шина.

Чьдас чу, аг'а эwдаси нэр'эh'эт бу, бэрхwэ к'эт. Эw hе т'ӧ щара нэк'этьбу h'алэки ӧса, тэе бьгота нэ эw Э'вдал аг'а бу.

Аг'а нава wан мьталада бу, гава Мэщит аг'е hэвале wи к'этэ hӧндӧр'.

— Э'вдьлэ, h'ьъйари, р'ожхера тэ! — эwи гот.

— Wэй тӧ сэр ч'э'вар'а hати! — Э'вдал аг'а щабэ hэвале хwэ да. — Кӧр'о, ле-ле бум бьт'эqйама!

Мэщит аг'а сэр готьна wи к'энйа:

— Малавао, дэ тэ жи дэ'wатеда шэлал бьхwэра, ните хwэ зэфтьра.

— Щаньм, хwэрьи-вэхwэрьна чь? Wэллэ, сэре бьре хwэкьм, тӧ нэhатайи, эзе бьт'эqйама.

Мэщит аг'а дит р'асти жи hэвале wи бона тьштэки бэр хwэ к'этйэ, пьрси:

— Э'вдьлэ, дьбэ бек'ефи?

— На хер, к'элле тэ саг'бэ!

— Дьбэ дэ'wатеда йэкэ дьне жи дьле тэ hьнгавт?

Э'вдьле hэрр'о нини. Мьнр'а р'астие бежэ, wэки тьште ӧса hэйэ, эw шӧхӧле бьре тэйэ...

— На, ло!

— Ле мэ'нэ чьйэ?

— Мэщит, бэндэ hэнэ, wэки хэмэкэ wана т'ӧнэбэ?

— Ло кэр'бэ, малавао, хwэде хэма нэдэ тэ!

— На, на, Мэщит, wэллэ-бьллэ, хэма ӧса т'ӧнэ.

— h'эйран, ахьр чьдаси эз тэ насдькьм, хэйсэте тэ заньм, эз т'ӧ мэ'нэйи навиньм. Ле тӧ чьр'а бэр хwэ дьк'эви,

— Эз жи hэма хут сэр we йэке дьфькьрим, ле тӧ wэрэ бьнhер'э мьн т'ӧ сэрэдэри же дэрнэхьст. Э'вдал аг'а гот.

— Мэсэлэ.

— Э, чь бежьм?

— Дэ wэки ӧсанэ, эзе чэнд пьрса бьдмэ тэ, тӧ щаба wан бьдэ.

— К'эрэмкэ!

— Арьш-верьша тэ чawa дьчэ?

— Qаси хwэстьна дьле херхаза.

— Кэрие пез у нахьра h'эйwанэт?

— Мэh бь мэh зедэ дьбэ.

— Хӧлам, шьван-гаване тэ хэбатеда чawaньн?

— Дэве wана чь, т'эв бьн qамчие мьнданьн.

— Бемэ'нэ орт'а тэ у жьнед тэ чawанэ?

— Qаси мэhед зэwащеkэ э'wльн.

— h'эйран, wэллэ сэрwэхт навьм. Шькьр hэбуна тэ, чawa дьвежьн, бэри нава бэ'реди, бэ'ре бьч'кэ, нане тэ жи бэлайи нава т'эмамийа э'ширэте буйэ, т'эв тэ насдькьн, hэбуна тэ hэkэ иди мэ'на хэма тэ we чьбэ?

— А, р'асти жи бьре мьни. Әз һәма хут we хәмедамә, дьфькьрьм, әгәр, хwәде нәкә, р'ожәке әw һәбун у наве мьи т'өнәбьи wa готи, wәки һ'але мьни иро минани һ'але сьбе нинбә, ле wи чахи we чawабә?

Р'ЪЗГО У БӘРХА WИ

Бьһар мина меванәкә ә'зиз хәмла хwәва т'әзә натьбу нава гөнд. Ч'йае Чарсалә р'ож бь р'ож р'әнге хwә дьгөһаст, қәй бишмерте т'әзә жь һешьнайе хwәдькьр.

Тәйр у тәйрәдә жь бә'рие дьһатьи. Гөнди сьбе һ'атани әвара дәрәиг нәдьхwәстьи һәр'нә мал.

Р'ьзгое нә'с к'ьвш кьрьи бәрхване чәнд мала. Жь шабуне льнге wи з'рд нәдьгьрт. Һ'әвтеки шунда әwи кәрие бәрха иди дьбьрә ч'ере. Р'ьзго фиқәк хwәр'а дәстхьстьбу, жь нава кери бәрхькәкә р'ьндьк хwәр'а бьжартьбу, зәнгьләки ч'уч'ьк стое wева дардакьрьбу. Мьқим дәнге зьнгә-зьнга зәнгьл дьһат бьһистьне. Р'оже чәнд щара бәрхване ньспор һәма өса, бона һ'әwаса хwә, сәрч'ә'ве бәрхьке пе ава каньйе дьшушт, ль сәр бәрхьке һерс дьбу, р'адьмуса, бәрх һ'әмездькьр, к'ьшмиҗь, йане тьште башқә дьдае. Гава дурва наве бәрхе һьлдьда, бәрх жь кери вәдьқәтйа у бь к'алинәкә ширьи бәрбь wи дьр'әвҗ'а.

Бәрхван ль сәр бәрхьке у фиқе өса бәнги бьбу, өса ша дьбу, тәе бьгота қәй п'адше ч'йа у бәрхайә.

Бәрх у фиқ сәбра дьле щаһьл бун.

Һ'ЬСРӘТ

Хwәзла мьн we р'оже, гава тө мала мәда би, әм бемьнәт һәвр'а т'ер хәбәрдьи әз тәр'а бежьм "Леле! тө мьнр'а бежи "Лоло!„

Wә'дәки әз қәй т'әркәсәрәти дьне бьбум, р'е у мәщәла дьгәр'йам, гәло чawа тәр'а хәбәрдьм.

Хwәзла мьн we р'оже, әм хwәр'а р'уньштана нава көлилка, мьн сәре хwә данйа сәр чоке тә, тө р'ишие чьә'ре к'олозе мьнр'а мьжулбу'аи, әз—гөлие тәйә мина тирәмәрр'а....

Ах, гәло әва дьнйа бона мә чьма өса бер'әһ'мә, к'афьр у тәнгә?...

Һ'өба мә мина ч'ьвикәке хwә дьле мәда тәландҗ'ә, қәй һивиейә р'әһ'м бьк'әвә дьле баве тә у qawм-пьсмама.

Тө р'ож бь р'ож бәдәw дьби, чьqас бәдәw дьби, әз әwqаси хофе дьк'шиньм.

Гәло әзе ль бәр ч'з'ве хwә бьвиньм, чawa бука мала бавё мьн пәзе мә дьдә бери?

Хwәзьла мьн we р'оже, мала мәда, гава де у баве мьн тьштәки жь тә пьрскьи, тө wанар'а буктие бьки, әз жи бьбьм "дилбәнде„ wә.

Хwәзла мьн we р'оже, гава тө мала мәда би, әм бемьнәт һәвр'а т'ер хәбәрдьи, әз тәр'а бежьм "Леле!„ тө жи мьнр'а бежи "Лоло!„

ДӦ Р'ЕЧ'

Жь гӧнд дур, щики тә'лда кәвьрәки мәзьн һәбу. Дӧ р'еч'е зьрав-зьрав дьбьрьн бәрбь wи. Әw кәвьр бона һ'ӧба дьле мьни нәсәqьр'и qәй һәвале амьн бу, ч'ар у ст'ар. Әз у әw р'әх wи кәвьри р'асти һәвдӧ дьһатьн. Һәрке we р'оже әм гәрә р'асти һәв бьһатана, мьн п'ежгир сәре хwә гьредьда. Нишана we жи, гава we бһата, гәрә дере хwәйи сор хwәкьра, ле we к'ижан дә'ни бьһата, ҹә'ра сьпи, ҹане йа гәвәз дьда сәре хwә. Йа сьпи р'азибуна р'оже бу, йа гәвәз жи нишана бәриэваре. Мьн шә'ра wейә гәвәз гәлә һ'ьздькьр.

Әм бәр wи кәвьри аqаси р'асти һәв һатьбун, кӧ дӧ т'ангава р'еч' вәбьбун, йәк йа чуҹин-һатьна we, йәк жи йа мьн. Wан һәрдӧ р'еч'а дьле мә кьрьбун йәк. Һәми кәвьр жи бьбу сӧр' у шә'де әвинтиҹа мә.

Щарәке жи әwe дере хwәйи сор хwәкьрьбу, ле шә'рәкә дьн сәре хwә гьредабу. Әз мәт'ал мам. Р'азибуна we һәбу, ле дә'не һатьна we к'ьвш нинбу. We р'оже, һ'әта шәва дәрәнг һивйа we мам, нәһат. Р'ожтьра дьн жи диса ӧса. Әw чәнд р'оже мьн бун, мьн п'ежгир сәре хwә гьредьда, жь сәрики гӧнд дьчумә сәре дьне. Әwe жи мьqим дере сор хwәдькьр у шә'рәкә дьн гьредьда... Хwәстьна we һәбу, ле мәщал нәдьдит.

Пәй чәнд р'ожа әwe дерәки т'әзә хwәкьр. Әw нишан кьрьбун.

Бона хwәҹкьрьна р'еч'а дьле мә, р'оже чәнд щара

wан р'еч'ар'а дьчум-дьһатьм, кӧ әw р'еч' п'озмиш нәбуна, нә р'әх wи кәвьри һәрдӧ р'еч' дьбунә р'еч'әк, дьбунә дьләк.

ЛИСТОКЕ МЬН

Бона мьн биранинед зар'отие у листокед мьн гәләки ҹирьньн. Һ'әта ньһа жи әw һәрдӧ тьшт минани хәwнәкә ширьнә бьһӧри һе бира мьнданьн.

Листокед мьн гәләк бун у щур'ә-щур'ә, әw бь дәсте мәрийа нәһатьбун чекьрьне.

Т'ьре жь р'ожа ә'wльн, гава әз бей к'омәкдарийа кәсәки, бь гавед хwәйи ә'wльн жь мале дәрк'әтьм у ҹава һешнайа к'еләка диwаре мала мә р'уньштьм, әw мьжули һивйа мьн бун. Т'әбийәта де п'еҹк'ешәкә лайиq әwләде хwәр'а һазьркьрьбу.

Һәр сьбә тәйр у тәйрәдә, мьнмьник, кани у кӧлилк, һәвалед мьнә нә'с— кар у бәрхьк, бь мьккин у к'алина хwәва әз жь хәwе р'адькьрьм, сьбәхери дьдан, гази мьн дькьрьн.

Мьн кар у бәрх дьданә пешийа хwә у дьчумә мәйдана т'әбийәте. Фиqа хwә дәрдьхьст, дьда сәр лева, листька мьн т'әбийәтер'а дәстпедьбу.

Кәвтока бь qәбә-qьб даданин сәр кәвьра у qәлишоке зҹара, дьqәwьми к'еwришкәк сәр ләпе хwәйә пашьн р'удьньшт, гӧһе хwә дьбәльqандьн, мьн дьньһер'и, паҹе фьрqас дькьр, дьбәзи. Мьн дьда пәй, кӧ бьгрьм, ле мьнр'а льһәвнәдьһат, әз дьwәстийам, бина мьн дь-

ч'ькйа, дьсəкьним, ле к'ewрищк qəй дьк'ətə к'ьр'е мьн, жь мьн эп'ещə дур дьсəкьни, бəре хwə дьда мьн, гöhе хwə дьбальqанд, ль мьи дьньher'и, qəй qəрфе хwə ль мьи дькьр, дьгот: "hь, тə əз нагьртьм, т'əслим!"

Тəйре симьр' həweда мина коне вəгьрти жь шабуне баске хwə həвдьхьстьн, дькьрьнə witə-wит, жере дьньher'ин, hьлдьк'ьшйан, дадьк'ьшйан, тəе бьгота qəй щаньлед əвиндар тə'лдада дьгəр'йан.

П'ьлтьке ə'wре qəрqаш-qəрqаш минани кар у бəрха, qəй ль р'уе ə'змин нə'си дькьрьн. Ле ə'wре мəзьн—маке wана, гьмина хwəва гази wан дькьрьн, əw нəрм дьк'ьшйан, дьчун т'əви wана дьбун.

Щарна, тəе бьгота, бона нə'сийа мə ə'wра хwə дьщьвандьнə həв, дьбун h'əзар-h'əзар к'оне р'əш у р'уе ə'змин т'əмам дьгьртьн, дьбун т'ор'əкə мəзьнə бей сəробьн, ьуре хwəйи бьрусква дьк'ətə нава мə, əм бьр' дькьрьн у бəри мə дьдан. Мə анщах сəре хwə хьлас дькьр у həр йəки жь мə щикида тə'лдə дьбу.

Бу йа кани у щəwа, жь баране ава wана he зедə дьбу, дəнге хölə-хöл у хöшина wана гömр'əh' дьhатə бьhистьне, qəй бе ль мə дьк'ənйан, дьготьн: —hу. т'р' сонəкнə чawаньн!

Дьqəwьми ə'wра wəкə чəнд р'ожа нəдьhиштьн мə п'аки ч'ə'вед хwə вəкьра, ле гава ə'wра баре хwəйə баран у тəйроке вала дькьрьн, hерса wана дадани, hьл дьк'ьшйан—дьчун, мьна дьбун, диса к'еф нəдьhиндə к'ефа мə.

Каре нə'с hьлдьк'ьшйанə сəр знаре бьльнд у кəвьре мəзьн, кölилк дьчьрпандьн, дəве хwəда дьгьртьн у qəй

qəрфе хwə ль бəрха дькьрьн, дьхwəстьн бежьн: "hун нькарьн минани мə hьлк'ьшьнə вьр, hун тьрсонəкьн„.

Мьнмьникед р'əнгр'əнги нава həweда дьфьр'йан, даданин сəр кölилка у hешьнайе, дора канийе р'ез дьбун.

К'езьке фьстоqə дьк'ətнə нава п'əсарийа, жь хwə мəзьнтьр т'оп чедькьрьн, гьлол дькьрьн, дьбьрьн, гəлə щəра хwəхwə жи дьк'ətьн, гьлол дьбун, ле хwə р'аст дькьрьн, диса дьк'ətнə пəй т'опед хwə.

Бае нəрм бь хəмхöри кölик дьh'əжандьн, бь наздар əм р'адьмусан.

Р'ое жорда ль мə дьк'ənйа. Щарна деме хwə пе п'ьлтьке ə'wра вəдьшарт, qəй т'əви мə ч'ə'вгьртьнок дьлист. Щарна жи жь к'əне we барана hурə назьк дьбари, р'удьньшт сəр кölилка. heьнайе у кəвьра, дьбу гölав у минани дöр'е п'ьр'qимət дьбьрьqи.

К'əскəсоре минани qəйт'анəкə мəзьнə нəхшкьри ль синге ə'змин говək дьда, дьбу п'ьрəкə бьльнд, бьльнд.

Əз бь хwə жи hьлдьк'ьшйамə сəр кəвьрəки мəзьн, йане т'опкəки, шьвька хwə минани шурəки дəсте хwəда бьльнд дьгьрт у бь дəнгəки зиз листокед хwəр'а qöр'ə хəбəрдьда, h'öкöм дькьр, щарна hерс дьбум...

Əw дəнгана у qар'ə-qар'а мəйə нəзəфткьри т'əви hов дьбун, дьбун сазбəндикə т'омəри, йəкдəнги, дьчу бəрбь дьнйаед дурə нəнас, кö wедəре щие р'əh'ətийа хwəйə h'ətа-h'ətайе бьвинə...

Əw листок нha жи hзнə у мьн т'ьре he гази мьн дькьн. Ле h'əйф, wəки нькарьм həр'мə бал wана, чьм-

ки мьн öнда кьрйэ зар'отийа хwэйэ бьhöри. Бона р'эh'этийа дьле мьн жь wана т'эне биранине к'урэ h'ьсрэт манэ, ед кö hе тенэ ль бэр ч'э'вед мьн гэрмайе у э'мьр дьдьн.

Ч'ЬВИК

Зар'отийа хwэ нахазьм бинмнэ бир, чьмки ɔw гэлэ залули бу: шэр' бу, р'эв бу, хэлайи у п'арс бу.

Щаhьлти жи жь зар'отийа мьн гэнщтьр нинбу.

Дэ, чьqас нэбэ, зар'отийа мьн hэбуйэ, жь we эзе к'öда бьр'эвьм? На, мьн жи "зар'оти„ дитйэ.

Жь сэрhатийа э'мьре зар'отийа мьн гэлэ-гэлэ тьшт минани хэwне шэва жь бира мьн чунэ.

Ле qэwьмандьнэкэ жь э'мре зар'отийа мьн т'öщара жь бира мьн начэ у гэлэ щара бэр ч'э'вед мьн дьсэкьнэ.

Щарана эз фькра хwэда дэмэке бь wи э'мьри дьжим, ле h'эйф, т'эне дэмэке...

Бьhар бу, зозанада эз бэрхван бум, нивро, кэвканни дэсте мьнда, эз сэкьним у дьхwэст сйа бэжнэ хwэ бь гава бьпивйа, бьзанбйа, гэло wэ'де берийе чьqас майэ?

Hе эп'ещэ wэ'дэ мабу.

Мьн диса дэстпекьр сэмта дэрпа хьстьна кэвканийа хwэ бьщер'биньм.

Пе кэвканийе мьн эwqас бэр'эдай кэвьр авитэ ви али-wи али, wэки иди мьле мьн дешйан, ле ньзаньм чима, диса дэст жь we листьке нэдьк'ьланд.

Бэрх ч'ерэ-ч'ерэ эп'ещэ жь мьн дур к'этьбун. Кэвкани дэсте мьнда бь лэз чумэ пэй бэрха. Ньшкева мьн дэнге ч'ьвэ-ч'ьве бьhист. Мьн алийе wи дэнги ньhер'и, дит, we ч'ьвикэк сэкьнийэ сэр кевьр, ле дора кевьр чэнд ч'ьвикед дьне.

Мьн т'эт'минкьр, wэки ч'ьвика сэр кевьр мака е дьне бу. Мьн нишана we гьрт. Кэвканийа хwэ нава hэweда бьр —ани, льнге хwэйи р'асте бльндкьр у кэвьр мина гöллэке фьтьланд бэрбь ч'ьвике...

Ч'ьвике баске хwэ бльнд кьр, кö бьфьр'э, hэма we дэме кэвьр баске we к'эт. Ч'ьвик жь щийе хwэ h'эвэки qьлоз бу, ле нькарьбу бьфьр'йа у жь сэр кевьр к'этэ э'рде.

Мьн эв йэк дит, чьqас qэwат мьнда hэбу, бэзйам бэрбь ч'ьвике.

Ч'ьвикед дьне we дэре к'ьвш нэдьбун. Ле ч'ьвика баск лешкэсти зу-зу дьчу, хwэ бьгhинэ е дьне.

Эз бь дьлэки ша, жь кьрьна хwэ гэлэ р'ази, нэфэсбьр'и к'этмэ пэй неч'нра хwэ у мьн эw гьрт.

Мьн ч'ьвик hьлда, гьртэ дэсте хwэ у wэ'дэки дьреж ле дьньhер'и. Жь баске we хун дьhат, дьлкьнге we зу-зу дьк'öта, дьр'ьщьфи, ч'э'вкьнге хwэ hеди дьгьрт у вэдькьр. Стуйе we сьст бубу. Сэр ве йэке зэ'ф бэр хwэ к'этьм, бона кьрьна хwэ гэлэ-гэлэ п'ошман бум. Леле бум бьгрйама. Сэд h'эйф, ле иди дэрэнг бу.

Мьн т'ьре ч'ьвика бьрщдар мьнр'а хэбэр дьда, qэй жь мьн пьрс дькьр, — "К'афьр, ахьр мьн чь зьрар дабу тэ, чьр'а эв йэк ани сэре мьн?„.

Әз к'әлогъри бум, жь we йәке дьле мьн зу-зу к'ӧта, мьн т'ъре әw мьнр'а хәбәр дьдә, дьгот: "Чьр'а ч'ьвә-ч'ьва мьнә сьбе зу у бәри эвара хәмләкә кем бу п'ашла тәбийәтеда, чьр'а мьн пе ч'ьвә-ч'ьва xwә тә вәр'енәдькьр бәрбь к'әwшана, канийа, кӧлилка?„

О, п'ор'е сәре мьн дьбу шьжун. Бәрх нәдьк'әтьнә бира мьн. Һ'әйра ч'ьвика бьриндардабум.

Мьн ч'ьвик бьрә мал, кьрә бьн чапукәкә ч'ук. Дьхаст қәнщкьра у па'ъе бәрда. Нан у ав дадани бәр. ле әwе нә дьхар, нә жи вәдьхар.

Бәри эваре, гава мьн бәрх анинә берйе, чум. бьн сәпәте ньһер'и, ч'ьвика бәләнгаз һ'ьшк бьбу.

Чәнд ньқьткед һесре гәрм сәр сурәте мьнда һатьн.

Жь we р'оже шунда иди мьн т'обә кьр. кәвкани нәда хәбьтандьне, дәwса қаише пьшта xwә гьреда.

Зар'отийа xwә нахwәзьм бинмә бира xwә, чьмки сәрһатийа ч'ьвика бриндар р'әһ'әтийе надә мьн, бинтәнг дьбьм....

К'ӘРӘМЕ П'АРСӘКЧИ

Һавин бу. Бьнәлие гӧнде кӧрманща мал у һәбуна xwә ньштьбун. т'әви әрмәние щинаре кал у бава жь Р'оме бәрбь Әрмәнистана Р'оһьлате дьр'әвийан. Р'ева чәнд щара әскәре низаме пе т'оп-щәбьрхана мәри минани кәрие пез бьр'-бьр'и кьрьн.

Р'ожәк бу, кӧ К'әрәме бьч'ук де у баве xwә ӧнда кьрьбу. Т'әви маһащьра һ'аләки гьһиштә гӧһдәки әрмәнийн бәр ч'әме Әрәзи ви бәрк.

Сәрқот бу. П'ор'е сәре wи чәнд р'ож бәре пе мәқәсе һьлдабун, у минани шове зәвйа к'әрт-к'әрти бубу. Т'унщька wи нот'ла т'опкәки ль сәр сәре wи сәкьнибу.

Сурәте wийи сори-гьловәр' жь дәсте бәләнгазие минани кӧлилкәкә бәйани ль ч'йае wан, ч'ьлмьсибу, wи гӧнде нәнәсда, әwи нот'ла карәкә к'уви xwә тәландьбу.

Дит һьнә мәри һ'әйата дьгәр'ьн, дәсте xwә дьреж дькьи у чәнд гьлие нәнас дьвежьн... Щарна пә'ри нане к'арто, йан бәрмайинед харыне данин дьданә wән. Щарна жи һерс дьбун сәр wана, тьшт нәдьдане, йане дьготьн: — "Xwәде бьдә!„ — у дәре xwә бәр wана дьгьртьн.

К'әрәме бьч'ук жи ч'ә'в да wана, чу орт'а һ'әйате сәкьни. Т'ӧ тьшт нәгот, эмане әрмәни ньзанбу... Гәлә wә'дә ӧса дәсте xwә дьрежкьри, кәр' сәкьнибу.

Ньъкева, сәр чәнд гава, к'алина мике һат, йа кӧ пе шьрите дәрәкева гьредайи бу. К'әрәм xwә жи пенәһ'әсийа чawa бәрбь we бәзи, стӧе мйе һ'әмезкьр у ч'ә'вед we р'амуса, дьле xwәда гьрйа.

Һәма we лә'зе сәе мале һ'ӧщуми сәр wи кьр. к'ьнще wи қаим к'ьшанд, авитә э'рде.

Нәфәре мале һатнә һәwара К'әрәм.

Ә'ЩЕБА ГЬРАН

Наве гӧнде мә Qуч' бу. Әw бәрп'ала ч'йае Чарсалә, ль р'әх шоша мәзьн сьт'ьри бу.

We шошер'а, алики, чаwа кӧрманще мә дьготьн, "кахтакане„ әрмәнийа —жьн, зар'о, кал у пир, алие дьне әскәре гьран дьк'ьшйа.

Мәзьна дьготьн: "Әw хәлqе Wане, Сасуне у Хьнусейә әрмәнинә, бәрбь Ур'ьсете дьр'әвьн, әскәр жи е п'адше Ур'ьсетейә, Р'омер'а шәр' дькә„.

Әм, зар'о, к'ом-к'ом дьчунә бәр дәве шоше у мә дина хwә дьда wан. Wи чахи әз бумә шә'де гәлә ә'щебе гьран.

Зьвьстана алие мә гәләки сар бу. Беh'әсаб бәрф дьбари, багәрәкә ӧса р'адьбу, wәки нәwал у гӧнд р'аст дькьр.

Сьбә бу, ч'ьр'кә-ч'ьр'ка ә'рд у ә'змана бу. Ньзаньм әw hәwар чаwа гӧндда ньшкева бәла бу, ле әз жи т'әви гӧндийа чумә щие hәwаре у мьн тьштәки wа дит.

Бьнәт'ара гӧнд, ль бәр т'әлде кәвьрәки жьнәкә щаhьл р'уньштьбу. Шә'рәкә мәзьн авитьбу сар навмьл у сәре хwә у әw шә'р qәй жер'а бубу сьт'ар, h'әтани хwә бьгиhанда гӧнде мә. Ле тӧ wәрә бьнhер'ә шә'р беqәwат бу бәр we зьвьстана сар.

Жьньк qәр'ьми бу, ле дәргуша we бьстане дйа хwә дьмет. Зар'ока бесущ h'аләки жь wи шәр'е qәт'ле хьлас бубу, дәсте дйа хwәйә мьрида qәй hивйа hәwарийа мә бу...

ШӘР'Е ГӦНДИЙЕ МӘ

Хәйсәте мере гӧнде мә ӧса бу, wәки щарна бона тьштәки нәт'ӧтьшт hәвр'а шәр'дькьрьн, ч'ер'и hәв дькьрьн, гәф у гӧр' hәв дьхwарьн.

Р'ожәке кӧр'е К'әләш у кӧр'е Мәщит hәвр'а к'ап дьлистьн. Бь зманәки ширьн hәвр'а "щан„ дьготьн, "щан„ дьбьhистьн. Ле паше чаwа бу, бона нә т'ӧ тьшти, дә зар'онә, минани дӧ дике нә'с ньшкева бәзйанә hәв. Пе к'ӧлма у льнга т'ер hәвхьстьн. Сәрч'ә'ве hәвдӧ h'әр'ьшандьн, гьлие нәт'е у ч'ер'и hәвкьрьн, паше чунә мале шькйате баве хwә кьрьн.

К'әләш у Мәщите баве wан гава әw йәк бьhистьн, hәр йәк hьндава хwәда гәлә hерс бу. К'әләш гот: "Wан к'афьрана чь анинә сәре кӧр'ькьнге мьн, чьр'а әw бехwәйийә?..»

Мәщит жи wедәре хәбәрда: "Дә тӧ wәрә мьн у wана бьньhер'ә. Чьр'а баве кӧр'е мьн мьрйә, wәки әв йәк анинә сәре wи?„.

hәр йәк гопаләк hьлда дәсте хwә, жь мале дәрк'әтьн. К'әла wана ӧса р'абьбу, wәки т'ӧ кәси нькарбу әw зәвткьрьна.

Жьнед wана к'әтнә орт'е, готьн: Шәрмә, зар'онә, тьштә навә, ле ч'ар wана нәбу.

Гӧнди гава пеh'әсйан у дитьн we зӧлмәке чебә, к'аре хwә кьрьн бьк'әвнә орт'е, нәhельн шәр' пешда бе.

Чәнд мәри фәсал, бей ләзк'әтьн чунә пешйа wан. Әwана незики К'әләш бун, сәлам дане, әwи сәлама wана вәгьрт. Һ'әсәне әхтийар, кӧ гӧндда һ'әсаб дьбу йәки зә'ф маqул у һӧрмәтли, готә К'әләш: "К'әләш, лао, сәрч'ә'ва һати, к'еф у һ'але тә qәт чьйә?„ "Кәке Һ'әсән, хӧламе ч'ә'ве тәмә, дә, анәгори зәмин дьжин„.

Йәки дьн незик бу, готе: — "К'әләше бьра, сәр ч'ә'ва, гәло херә тӧ һати мәһла мә?„„. Әwи щаба мерьк да, гот: "К'әлле тә саг'бә, дә!„ Шех Сьло һат, гот: "К'әләше мьрид, сәр ч'ә'ва, к'еф-һ'але тә чьнә, ә'вде хwәде, мьн зуда тӧ нәдитьбуйи?..„.

— Дәсте тә р'адьмусьм, хӧламе ч'ә'ве тәмә, шех Сьло, бәр р'әһ'ма хwәдемә.

Мәрийе мәһ'әла дьне хут wи щур'әйи Мәщит данә хәбәрдане. Бәрә-бәрә гәлә мәри һатьн, дора wан т'опбун. К'и һат сьлавкьр, гьлик гот. Хели wә'дә ӧса дәрбаз бу. К'әтнә нава хәбәрдане. Жь мәрийе т'опбуйи һәр кәсәки дәрһәqа тьштәкида хәбәрдьда, дәрһәqа гӧндед щинар, пезда, qәwьмандьне р'оже у тьштед майинда. Дьqәwьми чәнд мәриа бь лаqьрди qәрфе хwә һәвдӧ дькьрьн, е дьне ша дьбун, дьк'әнйан.

Мьжулийа гӧндийа, баwарки чәнд сәһ'әт к'ьшанд. Нава wи wә'дәйида К'әләш у Мәщит бь хwә жи пенәһ'ьсйан һерса wана чаwа дани, бей шәр' у дә'w вәгәр'йанә мале хwә.

Р'ожтьра дьн кӧр'е К'әләш у кӧр'е Мәщит диса ша т'әви һәв дьлистьн.

НАДЕЖДА

Ә'мьрда гәлә qәwьмандьнед qәнщ у хьрав тенә сәре мәрийа.

Кал у баве мә сәр wе нете бунә, wәки хьрави жь һәр тьшти бәрк'тьр бира мәрийада дьминә у ләма жи һ'әйфһьланин, меркӧштьн дьбьн. Сәр wе фькре әз т'ьме дӧдьл бум.

Тьште qәнщ мина кӧлилканә, тә'в ә'мьр дьдә wана, ле тьште хьрав мина мә'рәки гущли т'әлә-т'әл тә дьхә у тӧ дьщә'дини хwә жь wи хwәйки, һ'әму мәщала дьбини, wәки wи гәвәрки.

* *
*

Гава Надйа һатә от'аха мә, тәе бьгота һәwа от'аха нәхwәшханейә бингьран һатә гӧһастьне. Шабун к'әтә нава бьриндара. Надйа незики һәр бьриндарәки дьбу, пьрс у т'әмие т'әва р'азидькьр, бь хәмхӧри назие гьшка дьбьр.

Шәр'е гьранда хәдәр бьриндар бум. Wәхте мьн ч'ә'ве хwә вәкьрьн, хwәст бьзанбьм гәло әз ль к'идәремә, мьн бь ч'ә'вед хwә дит, wа qизәкә зәринә бәдәw, хәлата спи ле, незики кәр'әвата мьн, ль сәр р'уньштоке р'уньштийә, к'ьтеб дестда дьхунә.... Әwе гава дит мьн ч'ә'ве хwә вәкьрйә, бешәрхwәш, ширьн у нәрм

мьнр'а к'әнийа.... Wи h'але хwәда дәqиqәке h'әсабкьр, wәки әз нав хәwнедамә. Мьн зутьре ч'э'вед хwә гьрт, шаркә дьн вәкьр... Диса әw qиза бәдәw бу бал мьн. Бьрина мьн беh'әсаб дешl'а. Мьн фә'мкьр, wәки нәхwәшханедамә. Дохтьра йа хwә кьрьбун... Мьн хwәст орхана сәр хwә бьда алики, бьдита, ле qизьке нәhишт у бь дәнгәки дьлован мьнр'а гот: "Шькьр операсиз т: зә'ф баш дәрбаз бу, тöе зутьре т'әмам qәнщби...„

К'е дьвежә әw qизәкә нәнас у хәриб бу? На хер. әw р'öh'дар бу, шәмала тә'ве.

— Әм hәвр'а бьбнә нас, — әwe гот, — Надежда Константиновна, ле кьн дьвежьн "Надйа„, вьра дьхәбьтьм чawa хушка дохтьрие.

Мьн наве we wәк'ьланд у наве хwә жер'а готе. Әwe наве мьн чәтьн wәк'ьланд. Мьн себарә, чарбарәкьр у әм сәр ве йәке hәвр'а к'әнйан. Әм бь дьләки бса вәкьри у h'әлал hәвр'а к'әнl'ан, qәй бе зува насе hәвә hәрә незикьн, тәе бьгота әм хушк-бьре hәвьн, әw ша дьбә бона дитьна бьре хwә, әз жи ша дьбьм, wәки мьрьне хьлас бумә, р'асти хушка хwә hатьмә.

Операсиа мьн зә'ф фәрз бу. Бьринед мьн дабун бәр к'ера у эп'ещә же бьр'ибун.. Әз бәр хwә дьк'әтьм. Әwe әв йәк тедәрхьст, бәр дьле мьнда hат, гот:

— Нә мьн гот бәр хwә нәк'әвә? Ле әзе чь бежьм? Бьре мьн ви шәр'ида hатә көштьне, дйа мьн жи фашиста бьрйә... Пәй ван гьлиl'ар'а, qәй бе п'ьлтә әwьр hатә сәр деме we бәдәw, ле әw әwьр зу бәла бу.

— Иште тә дьчә чь бьхöwи, әз тәр'а биньм? —әwe жь мьн пьрси.

Пәй бьриндарбунер'а мьн гәлә хун öндакьрьбу. Хуна, кö нәхwәшханә бона бьриндара дьстәнд, к'öта бьбу. Әз бьрьбум от'аха бьриндаред бәртәләф, сәh'әтед э'мре к'ижана жьмарти бун. Щур'е хуна мьн у йа Надl'ае мина hәв бу. Гава Надйа дәрhәqа we йәкеда пе дьh'әсә, бь р'әзадьлийа хwә хуна хwә дьдә мьн...

Гава мьн дәрhәqа qәнщl'а Надйаеда бhист, жер'а гот: «Бь, э'дәте щмаә'та мә тö нди h'әсаб дьöи хушка мьнә h'әлал„ Әw бьлнд у ширьн к'әнийа. Qәй бежи гöл у сосьн от'ахеда барин. Әwe пе дәста бьриндариед от'ахе нищани мьн кьр. гот:

— Әз хушка вана у h'әму бьриндаред нәхwәшханемә.

— Әw гьшк башqәнә, ле әз у тö башqәнә...

— Чьма?— әwe пьрси.

— Чьмки хуна мьн у тә йәкә.

Надйа у бриндар сәр готьна мьн к'әнйан, ле hәвр'а жи готьн: "Р'астә! р'астә!„ hьнәка дәсте хwә ль hәвхьстьн у жь Надйае т'әwaqәкьрьн, wәки незики мьн бә у чawa хушк бе р'уе мьн. Надйа хатре wан нәк'ат.

* *
*

Әw бьриндаред, кö дькарьбун от'ахеда бьгәр'йана, р'уньштьбун дора т'әхтә домино, к'ьшьк, к'аг'әз дьлистьн. Бьриндаред гьран сәр кәр'әвате хwә к'ур дь-

нә'лйан. Әз сәр кәр'әвате дәвәр'у п'алдайи к'әтьбум нава мьтала. Щур'ә-щур'ә qәwьмандьн у фькьр бира мьнр'а дәрбаздьбун. Диса дәрһәqа Надйаеда фькьрим. Гьлие щмаә'та мә һатнә бира мьн: "Шер шерә, чь жьнә, чь мерә...."

Мьн дьда һ'ьъе xwә, гәло әw чь qәwat бу, wәки мерики к'өрд, жь ч'йае Әләгәзе у qизәкә урьс. Урьсета бесәробьн, ви шәр'е гьранда, жь wәт'әне мә дәр, сәр xwәлийа дәwләтәкә дьн, wәхте һәла-һәле, qәт р'өһ'е xwә жи нәдьһewшанд бона ә'мре шәр'к'аре советие?

Нһа әз к'өбар у әшкәрә дьбежьм, wәки әз пе хуна qиза урьс —Надеждае дьжим.

Ч'Ә'ЛА ШЕХ Ә'ЛИ.

(Дидәмәк жь ә'мре бөһөри)

Гөнде мәда щәw у кани т'өнәбун. Бона ава вәxwaрьне һәйло дьчун, һ'әта сәр чәнд верста, пе мәрк'әва ав данин. Бона авдана һ'әйwанәт, к'ьнщшуштьне у сәршуштьне жь гөндәки дьне ав бь п'әрәти дьк'ьр'ин. Орт'а гөнде мәда голәкә мәзьнә зьһарбуйи һәбу. Сале чәнд щара ава щәwa бәри сәр голе дьдан, т'ьжи дькьрьн.

Зьвьстане, wәхте р'ожед xwәш, гава тә'ве р'уе xwә нишани мәрийа дькьр, мер у хорте щаһьл бер у мәр'һьлдьдан, дьчунә дора гөнд, жь wана һәр йәки анәгори qәwата xwә, wәкә баре пьштәки бәрф т'опдькьр, дьда сәр һәвдө, пе бер у мәр'а дьк'өта. Сөр'а эваре ледьда, дьqәр'ьми, дьчун, пе шьрита пьшт дькьрьн, данин.

Т'әwлада qальх чекьрьбун. Бәрф данин, дькьрьнә qальхе у жь гәрмайа т'әwле әw һеди-һеди дьһ'әлйа у пе we пәз у дәwар авдьдан. Ле бона ава вәхарьне бәрф бәроша у ситьлада дьһ'әландьн.

Qьсә дькьрьн, wәки зә'ф зуда, п'ела ч'йайе гөнди Чарсаләда каникә мәзьн хөлхөлийә. Wәхте шәр'әки гьран сәрк'аре дьжмьна ә'мьркьрйә, чәнд баре дәва һьри кьрьнә ч'ә'вканийе, ч'ькандьнә.

2.

Әw чәнд р'ож бу мер у хорте гөнд р'әх мала Шех Ә'ли ч'ә'ләкә мәзьн дьк'олан, ль к'идәре әwи гәрәке гәньме xwә бькьрае. Щаһьле гөнд һәвр'а, qәй бежи, к'ьтьбун лъще, к'а к'е жь wana we гәләки бьк'олә, xwәлие жь ч'ә'ле бьдә дәр. Шех Ә'ли һа дөа ль мьразе wана дькьр.

Жь бәрбанге һ'әта эваре дора ч'ә'ле т'ьжә мәрьв бун. Мере мәзьн бь щергә р'удьнштьн бәр диwаре хени, бәр тә'ве xwә гәрм дькьрьн, хәбәрдьдан, хорт у мере щаһьл жи дьхәбьтин.

Мьнщое Әсәд мерәки бәшәрxwәши лаqьрдчи бу, йәки ч'ә'вр'аши бәжнбльнд. Әw к'едәре к'ьвшбйа, дәст'xwәда мәри дора wи т'опдьбун, нәдьxwәстьн же дурк'әтьна.

Се р'оже Мьнщо бу чубу Идьре, wәхта вәгәр'ьа һатә гөнд, р'ожтьра дьне диса чу сәр ч'ә'ла шех Ә'ли хә-

бьти. Гава Мьнщо ль wедәре к'ьвшбу, т'әв дора wи щьвйан. Дәнг у бә'се дьне, qимәте п'арч'а, пәз у дәwар у дәрhәqа гәлә тьштед дьне жь пьрскьрьн. Бь к'ән у лаqьрди әwи щаба т'әва дьда.

Мьнщо хәбәрдана хwә к'ӧтакьр, чәнд гьлие мәсqәрә жи готьн у бь бәшәрәкә хwәш пе шьрите дак'әтә ч'ә'ле, кӧ иди wәкә дӧ бәжна к'олабун. Мьнщо аликива дьк'ола, аликива жи пе ә'лба хwәли зу-зу дьда дәр. Мәрие кӧ бәр дәве ч'ә'ле сәкьнибун, ә'лбе хwәлие пе шьрите hьлдьк'ьшандьн. Мьнщо хели wә'дә бь дьл у щәгәр дьхәбьти, h'әwаса т'әва пер'а дьhат, дьготьн: "Ә'фәрьм, Мьнщо, нане дьхӧи, тә хwәш h'әлалбә!„

Ӧса qәwьми, wәки мәрие кӧ ә'лб жь дәсте Мьнщо hьлдьдан, к'әтнә хәбәрдане у лә'зәки әглә бун. Мьнщо жь ч'ә'ле чәнд щара дәнг да wана, дит щаба wи надьн, р'уньът, бина хwә бьстинә. Ньшкева ч'ә'леда хӧшинәкә к'ур ль wи т'әсәлә бу. Вәщеньqи у гот: "Йа сьмьлайи, әв чйә?„ у бь саw чардоре хwә ньhер'и, р'әнг ле чу, зьмане wи девда зhа бу.

Мәрие жоре ә'лб дахьстьн ч'ә'ле, сәкьнин, wәки Мьнщо wе т'ьжәкә: к'ьшандьн, дитьн ә'лб сьвькә. Лә'зәки шунда ә'лб к'ьшандьн, диса вала бу.

— Оро, Мьнщо, дә дагрә ло, әм hивйа тәнә, —йәки гот у hивйа Мьнщо ма, ле жь wи т'ӧ щаб нәстәнд.

— Мьнщо, h'әйран, wәхте лаqьрдийа нинә, зу бькә... Ле нә ә'лб т'ьжи дьбу, нә жи дәнге Мьнщо дьhат. Куз бун, hӧндӧр'е ч'ә'ле ньhер'ин, дитьн, wе Мьнщо бәжна хwәва ч'ә'леда дьреж буйә. Щмаә'та дора ч'ә'ле т'ьре

Мьнщо лаqьрдийа дькә, дәнг данә wи. "Мьнщо, р'абә кӧр'о, шәрмә! hәй Мьнщо. Мьнщо!„

Э Мьнщое т'әзә к'ӧ р'абуйа?

Шех Ә'ли дит гьшк т'опи дора ч'ә'ле бунә, дәнг дьдьнә Мьщо, хәбат пешда начә, жь к'оме qәтйа, hат, незики ч'ә'ле бу, хwәст бьньhер'ә Мьнщо чь дькә, мә'нә чьйә әw т'әв бәталкьрьнә, ле т'ӧ тьшт нәдит, гот:

— Ә'вде хwәде, ща дурк'әвьн, т'ӧ тьшти набиньм. Шех Ә'ли сәре хwә hе бәржеркьр, дит, wе Мьнщо ч'ә'леда т'әп-р'әп к'әтйә. Чьqас qәwат wида hәбу, бльнд-бльнд дәнг да wи: "Мьнщо! Мьнщо! Ә'вде хwәде, Мьнщо!" К'ьвш бу дәнге шех гьhиштә бәр гӧhе Мьнщо, әwи ч'ә'вед хwә вәкьрьн, жор ньhер'и... гава ч'ә'ве Мьнщо р'у-сьмел у ч'ә'вед ъехә бәльqи к'әтьн, ищар h'але wи лап qолайи бу.

Шех Ә'ли дит бошә, мәрики дьне пәйа кьрә hӧндӧр'е ч'ә'ле, бьзанбә чь ль Мьнщо qәwьмйә.

Мәрийе дак'әтә ч'ә'ле ль Мьнщо ньhер'и, дәнг да wи, дит дәнге хwә накә, мьле wи к'ьъанд, ле Мьнщо бельпат к'әтьбу.

— Шех Ә'ли, әз хӧлам, h'але Мьнщо т'ӧнә, —мерке дак'әтьбу ч'ә'ле гот.

— Ә'вде хwәде, ща баш ле бьнhер'ә, wәхте лаqьрдийа нинә, — шех гот. Мерьк диса бь дәнгәки бльнд дәнг да Мьнщо, qаиша wи к'ьшанд, дит, на, тьшт же дәрнае, мина мәрики гӧнәк'ар гот:

— Шех Ә'ли, әз хӧлам, дәнге хwә накә, жь щие хwә нальпьтә, бо, әз чь бькьм?..

— Хwəде тə р'азибə, ахьр чаwа дəнге хwə накə, ща баш бьньhер'.

— Шех, əз qöрбана тəмə, чь баҫ бьньhер'ьм, wəлə нə дəнге хwə дькə, нə жи дьльпьтə, сəрəдəри ле дəрнахьм.

— Wəки öсанə, бемə'нə гöhе wи бьк'шинə, гöhе wи бадə.

Жоре, сəр гьлийе шех п'ирqин к'əтə нава щмаə'те, т'əв сəр wе фькре бун, wəки Мьнщо р'öh'е wанар'а дьлизə у бь h'əнəк дьготьн: "Ə'фəрьм Мьнщо! Бе чаwа жи хwə зəвтдькə„.

Мəрие дак'əтьбу ч'ə'ле, гöhе Мьнщо к'ьшанд, диса тьшт же ченəбу.

— Ща həла гöhе хwə даӥнə сəр синге wи, бьнhер'ə дьле wи дьк'öтə?— шех гот.

Əw qуз бу, гöhе хwə дани сəр синге Мьнщо... Ле жь гöhе хwə баwар нəкьр. Əwи т'əхминнəкьр, wəки бьне ə'рдеда хöшинəк те. Баwəрнəкьр, ищар жи гöhе хwə дани сəр ə'рде.

— Шех Ə'ли, — əwи бь саw гот, — темə дəсте тə, вьра дəге хöшинйе те.

— Ə'вде хwəде, əз тəр'а чь дьвежьм, тö чь щабе дьди, ща бьньhер' дьле мерьк дьк'öтə, йане на, щаба мьн бьдə?

Ə'ли дит ч'ар т'öнə, нькарə щаба щмаə'те у мəрие Мьнщо бьдə, гот, wəки əwе хwəхwə дак'əвə ч'ə'ле, hьн Мьнщо дəрхə, hьн жи бь гöhе хwə бьбьhе, бьньhер'ə, р'асти ль wедəре дəнге хöшинйе те, йане на?

Хöлəсə Мьнщо жь ч'ə'ле дəрхьстьн. Эп'ещə wə'дə

шунда əw сəр h'ьҫе сəр хwəда hат, ле иди Мьнщое бəре нинбу.

Мере гöнд hатнə сəр wе фькре, wəки бьне ч'ə'леда йане аше щьнайə, йане жи зйа ль wьр эwьрйə.

Бь хwəстьна Шех Ə'ли əw ч'ə'л щарəкə майин т'ьжи кəвьре мəзьн у хwəли кьрьн.

Əw бу, шəве жь гöндийа иди т'ö кəс нəwербу к'елəка мала шех Ə'лир'а дəрбазбуйа.

КАЛКЕ МАТ'ЕВОС У НƏВИЙЕ WИ

(Кəрик жь сəрhатийа "Щəмале бəрхван„)

Феза гöнде Qуч'е, сəр р'йа шоше, сйари у пəйа, мина т'офане, шəв у р'ож əскəр пəй həвдö дьк'ьшйа.

Мəзьна дьготьн: "Əскəре Николə, шəр'е урьса у Р'омейə, дьчьнə алийе бажаре Wане, wан дəра ҫəр'əки гьран дəстпебуйə„.

Гöнди дəрдьк'əтнə дəрва, hьлдьк'ьшйанə сəр ханийа, hьнəк жи дəрдьк'əтнə сəр р'йа шоше, т'əмашə дькьрьн.

Əw салед 1915-1916 бу.

Гава əскəре ур'ьс к'ьшйа, дəстбь р'əва бьнəлие wан дəра бу, к'ижанар'а дьготьн "гаг'т'акан„; əwə т'əв к'əсьри, т'и у бьр'чи, тə'зи у п'ехас бун. hьнəка п'алас, hьнəка орг'ан авитьбун сəр мьле хwə. Мер у жьна бь дəстəки бохчə, бь дəсте маӥин зар'е дəргуш h'əмезкьрьбун, дьчун, зар'е hьнəки гьврьк п'йе хwə дьчун, мина бəрха

дабунə пəй мəзьне xwə, жь бьрчибуне у wəстандьне незə-неза wан бу.

Гаг'т'акан чаwа дьгьhиштнə гӧнде Qуч'е, дора гола гӧнд т'опдьбун, ава голейə нəт'əмьз вəдьхарьн, сəр ч'ə'ве xwə дьшуштьн, р'удьньштьн бина xwə бьстиньн. Hьнəк дьчунə нава гӧнд, п'арсе, йане бь п'əрəти нан дьк'ьр'ин, данин дьхwəрьн. Гӧндəки ч'ук у к'əсиб we чаwа щаба əwqас мəриӣа бьда? Ләма жи жь wана илаща к'е həбу, wи гӧндида əглə нəдьбун, hьнəки р'əh'əт дьбун, диса xwə р'йа Идьре дьгьртьн.

Жь гаг'т'акана эп'ещə мəри həма wи гӧндида жи дьмьрьн. Пəй мьрьнер'а жи əw жь зӧлма гьран хьлас нəдьбун. Йане кəсəки wан т'ӧнəбу ч'ə'лкьрана, йане т'аqəт мəриед саг'да т'ӧнəбу ə'рд бьк'олана, мьрийе xwə ч'ə'лкьрьна. Бьнəлие гӧнд чьqас qəwата wан дьгьhиште али wан дькьрьн. Жь гаг'т'акана гəлəка кӧрманщи зə'ф р'ьнд заньбу, бь хəбəрдана xwəва жь кӧрманща к'ьвш нəдьбун.

Р'ожəке, гаг'т'аканəки ə'мьрда wəкə h'əвте—h'əвтепенщ сали, ӣəки бəжибьльнди əждəhəйи р'успи, зар'əкə чар-пенщ сали h'əмезкьри hат, hеди-hеди xwə гиhандə гола гӧнд.

Əwи зар'онк жь h'əмеза xwə пəйа кьр, ахинəкə к'ур к'ьшанд, чəнд гьли жер'а готьн у бəрбь голе чу. Финое сор жь сəре xwə эхьст, т'ьжи авкьр у ани да wи т'ьфали, ава бəрмайи жи xwəxwə вəxwар. Зар'əкə ӧсайə бəдəwə дəлал бу, wəки мəри h'əйр-h'ьжмəк'ар бу ле бьнhер'ӣа. Кальке дəсте xwə бьрə п'ашла xwə, пə'ри нане к'арто дəрхьст, да дəсте зар'е. Əw ша бу, к'əнйа,

нан жь дəсте кальке hьлда, бь иштəки мəзьн дəстпекьр xwəр.

Кальк к'еләка we зар'е, сəр пьште п'алда, дəсте xwə дани бьн сəре xwə у ч'ə'ве xwə гьрт, ньqойи нава мьтале к'ур бу. Р'əв, гӧнде wан hатьнə бире. К'е занə əw фькре xwəва гьhиштə к'ӧ? Хеләке шунда əw р'абу у р'уньшт. Гӧнди, зар'о дора wана т'опбун. Кальке бь кӧрманщикə хальс щаба пьрсе т'əва дьда. Ле к'ьвш бу, гəлəки wəстиайи бу. Фьлите гаван жи hат, незик бу. Əw чəнд р'ож бу гӧндийа дəwаре xwə нəдьшандьнə ч'ерə, дьтьройан. Хəбəрдана Мат'евосе кал у бəдəwəтйа нəвийе wийи бьч'ук гəлə xwəши гӧндиӣа hат.

Мат'евос бь дьлəки шкəсти гьли дькьр. Гот жь к'ижан гӧндийə, wəки əw зар' нəвийе wиӣə, wəки həр дəh нəфəре мала wи чаwа бəр ч'ə'ве wи кӧштьнə, wəки дйа wи т'ьфалийə бəдəw əскəре Р'оме бь зор р'əвандьнə, бьрьнə у чəwа анщах, бь щур'əки сəре xwə у wи т'ьфали азакьрӣə...

Мат'евосе кал сəрhатийа xwə гьли дькьр у hесре дьле xwə дадьqӧр'танд. Əw дьгьрйа, дьле мə жи пер'а т'ьжə дьбу. Наве гəндəнге бьч'ук Вреж бу. Вьреж, гава ль калке xwəйи к'əлогьри ньhер'и, xwə синге wива гӧвашт. Бь эмане əрмəни чəнд гьлие нəзəлал калке xwəр'а гот у гьрйа... Паше ə'йан бу, wəки əw чəнд р'ож бу, кӧ кальке нан нəбьрьбу дəве xwə. Хəбəрдана wи, сəрhатийа wана, гьрие Вьреж, бьр'чибуна wи мере мəзьн, гəлəки h'ӧкӧми сəр гӧндийа кьр.

Фьлите гаван Мат'евос у нəвие wи бьрə мала xwə.

ЩӘМАЛЕ БӘРХВАН

(Сәрһати)*

Бьнәт'ара ч'йае Чарсаләда гӧндәки к'ӧрда һәбу, кӧ жь ч'ә'ве мәрийа дур бу. Әw гӧнде Qуч'е бу, бьнәлие к'ижани т'әмам нәхwәнди бун.

Wәхта бьһар вәдьбу, гәрмайи дьк'әтә ә'рде, гӧнди бәре хwә дьданә зозана, һ'әта пайизе п'ашла т'әбийәтеда дәрбаз дькьрьн.

Р'ьа'та wьр жь һасьләта, кӧ зозанада дьданә сәр һәв, һьм хәрще диwане дьдан, һьм жи ә'бура хwәйә сале дькьрьн.

Сәрһатийа "Щәмале бәрхван„ кәрик жь р'омана Усьве Бәк'ойә ьәк'ӧтакьрийә. Нет—мәрәме нвиск'ар һәбу ве ньвисара хwәда бь мәсәла ә'мре кӧр'әки к'ӧрд — Щәмале һ'әвт-һ'әйшт сали, т'әмамкйа ә'мре п'арәкә щмаә'та хwә ,по wәлате советиеда дьжи, нишандә.

Кӧр'ьке бе де у бав, зар'отийа к'ижани нава зәлули у бәләнгазиеда дәрбазбуйә, бь сайа сәйасәтийа лениниейә мьләтие, сайа аqьл у к'әмала хwә, ә'мьрда дьгьһижә we йәке, кӧ дьбә хәбатчие мәхлуqәтиейи бәрбьч'ә'в, wәк'иләки интелигенсиа мьләте хwәйи пеш, хwәйкьре дәстанинед щмаә'те. Әw мәрьве хәбатһ'ьзи р'ӧһ'т'әмьз навәки qәнщ qазанщдькә, дьбә пешәwьтики мьләте хwә.

П'ешәке wана пәз, дәwархwәйкьрьн, шьванти у гаванти бу. Мьжулйа wанә звьстане жи әw бу, wәки эвара мере гӧнд одәда т'опдьбун, шәвбӧһерйа хwә дькьрьн. Һазьра дәрһәqа гәлә тышта wьр гьли дькьрьн, жь дәнг у бә'се дьне, гьли-готьне кӧ гӧнде wан у гӧнде щинарада дьqәwьмин, хәбәрдьдан. Одада ч'ир'оке ӧса дьготьн, wәки нава шәвәкеда к'ӧта нәдьбун, мәрие оде һ'әта шәвтьра дьне бесәбьр һивие дьман, кӧ пәйһатьна we бьбһен. П'ае кьрьнед мерхаса дьдан, сәр тьрсонәка дьк'әнйан бьлурвана бьлуре дьхьстьн.

Жьн, бук у qизе гьһишти жи дьчунә мале һәвдӧ, дора тәндуре р'удьньштьн хwәр'а хәбәрдьдан, һ'әта бәлабуна ода.

Әw тӧ мәри һәбун, wәки хенщи гӧнде хwә у зозана, ә'мре хwәда иди т'ӧ щие башqә нәдитьбун: wи гӧндида дьзәwьщин, йане мер дькьрьн, wедәре жи кал у пир дьбун, дьмьрьн.

Жь Qуч'е гәлә меред к'әсиб дьчунә нава әрмәнийа, дьбунә шьван, гаван, йане хӧлам. Әw тӧ щаһьле к'әсиб һәбун, wәки чәнд сала дьманә wандәра, бь һ'аләки чәтьн дьхәбьтин, жь дәве хwә дьбьр'ин, һьнә п'әрә дьданә сәр һәв у бь гӧманәкә мәзьн вәдьгәр'йанә гӧнде хwә, пе wан п'әра qәләне хwә дьдан, йане жи чәнд пәз у кавьр' дьк'ьр'ин, ә'буре хwә пе дькьрьн.

— 2. —

Сьбәкә звьстане бу.

Гӧндда т'әне к'ӧләка маләке ньхамти мабу, бәр-

фа сэр хени у бэр дэре мале hе т'эмьз нэкьрьбун. Эw мал мала Наза Озмин бу. Чэнд мэhе we бу, нэхwэш, нава щи-ньвинада бу.

Малда ӧса сар бу, wэки аве бэрошада буз гьртьбу. Щер' нэдьдана хэбьтандьне, чьмки ав wанада дьqэр'ьми, щер' дьшкэстьн.

We шэве эwqас бэрф барибу, wэки гӧнд нава бэрфеда ӧнда бьбу. Мэрие хэриб дурва дэгмэ т'эхминдькьр, кӧ wедэре гӧндэ. Т'эне дуӷе к'ӧлэкар'а дьк'ьйа, сӧр'а гӧнд дьда э'йанкьрьне.

Hэрдэра гӧнди бер у мэр' hьлдабун, бэрфа дор-бэре мале т'эмьз дькьрьн, бawаркэ щи нэмабу, кӧ бэрф бьдана алики. Hьнэка жи гиһа пьшткьри, йане сэбэта кае сэр пьште, дьлэзандьн, зу быгһижнэ щи. Жь дэсти сэрме ӧса зу-зу дьхэбьтин у лэз дьчун-дьhатьн, мэрйа т'ьре qэй звьстане шуре хwэйи сэрме к'ьшандьбу, к'этьбу пэй мэрийа. Hӧлм-тӧлма кӧ жь дэв у позе мера дэрдьк'эт, сэр сьмеле wана дьqэр'ьми у лулэ-лулэ дарда дьбун.

Звьстана we сале мина барэки гьран р'уньштьбу сэр нэфэса гӧндйа.

Щэмале кӧр'е Назе, кӧ э'мрда анщах донздэһ-сездэһ сали hэбу, иди хwэ h'эсаб дькьр чawa малхе мале. Эwи к'ьнще хwэ хwэкьр, р'абу чу, wэки жь qэлахе сэргина бинэ, hазьркэ, wэки жьнщинара wана бе, тэндуре дадэ. Ле гава дит бэрфе дери т'эмам гьртийэ, вэнабэ у бера wан жи hе дӧh хале wи бьрйэ у нэанйэ, стӧкӧра хwэ хӧранд, щарэкэ майин п'ор'-п'ошман, кэр'э-кэр' hат, р'уньшт сэр щи-ньвине хwэ, ньqӧйи нава мьт'але бу.

Назе чуйин-hатьна кӧр'е хwэ пеh'эсйа, же пьрси:

— Щэмал щан, тӧйи, бав-бьре мьн?

— Эре, ьне, эзьм!

— Чь дьки, э'зизе ьне?

— Qэт!...

Эwи дэрhэqа щансэг'йа дйа хwэ пьрскьр.

—Ьне, qэ чawани?

— Ьне qӧрбана тэбэ, дэлале ьне, шькьр п'акьм.

Де у кӧр' лэ'зэки кэр' бун. Назе бэр хwэда хэбэрда:

— К'амбаха ишэв чьqас дреж к'ьлand, qэ сафи нэдьбу. Щэмал лawo, дьбэ диса бэрф к'этйэ?

— Эре ьне, беh'эсаб. Бер жи хало бьрйэ.

— Зьрар т'ӧнэ, кӧр'е мьн, хале тэ к'ӧ hэбэ, we ньhа бе. Ван чэнд р'ожа жи мьqати хwэбэ, нэщэмьди. h'эта эз жь щие хwэ р'адьбьм. Ч'э'вед дйа тэ бьр'ьжьн, бэр хwэ нэк'эвэ, э'зизе мьн.

Каре п'ашла деда р'азайи бу. Малда h'эму тьшт сэqьр'и бу. Ньшкева жь т'эwле дэнге бор'ина ч'елэка wана hат, Щэмал жь щие хwэ р'абу, бэрбь т'эwле чу.

3.

Пэй мьрьна бавер'а гэлэ wэ'дэ нэк'ьшанд, дйа wи жи нэхwэш к'эт. Гэлэ h'эким чун-hатьн, жь wана hэр йэки тьштэк дьготьн, ле к'ӧтаси т'ӧ кэси сэрэдэри жь нэхwэшйа we дэрнэхьст.

Малда е бьшкори Щэмал бу. Кара хуъка wийэ чэрмэйи сьбе h'эта эваре нава щи-ньвине деда бу, мэ-

рна търе эw h'эрд жи нэхwэш бун. Хенщи бъре Назе—Шawo, иди пьсмаме waьайи незик т'өнэбу. Эwи щамери h'эму к'омэк дьда хушке. Хэбата мера чь hэбйа, т'эмам эwи дькьр. Жьна wи —Нэwат жи дьhат, wанар'а хwарьн чедькьр, нан дьпэ't, к'нщед wана дьшушт у хэбата маґни дькьр.

Шawo щарна, бэри эвара, т'эви жьне дьhатэ мала хушке, хwэр'а хэбэрдьдан, бэр дьле weда дьhатьн, щаркэ майин вадгэр'йаьэ мала хwэ. Гэлэ щара жи Шawo дьдит h'але хушке хьравэ, шэв дьма wедэре, h'эта сьбэ сафи дьбу.

Щэмал пэй мьрьна баве у нэхwэшк'этьна дер'а хэйсэте хwэва т'эмам hатыбу гөhастьне. Мина бэре нэ'си нэдькьр, зар'ар'а нэдьлист, жь мале дурнадьк'эт, сьбе h'эта эваре к'елэка де бу, бьн дэсте weда дьчу-дьhат. Хэбата жь qэwэта хwэ зедэтьр дькьр.

Каре р'эh'эти нэдьда де у Щэмал. Гава эw дьгриґа у щарна жи дэґге хwэ нэдьбьр'и, Щэмале р'эбэи беилащ дьма, ньзанбу чь бькьра, wэки эw нэгьри у нэр'эh'этийе нэдэ де.

Назе чawa бэри нэхwэ'ьийа хwэ, өса жи wэхте нэхашне, жьщинарар'а hэрт'ьм дьгот: —"Ах, эз нэмьрьм h'этани Щэмале хwэ бьґьинмэ мьразе wи, жь we шуда бьла хwэде р'өh'е мьн бьстинэ„. Дэрд у көле we мьщим Щэмал бу. Гава эwe бэр ч'э'вед хwэ дьдит көр' чawa р'ож бь р'ож мина көлилкэке дьч'ьлмьсэ, дьле we т'ьжи дьбу, сэре хwэ дькьрэ бьн орґ'ане у дьгрйа.

Назе иро жи көр'е хwэ ньhер'и, дьле we т'ьжи бу, гьрйа. Щэмал незики де бу, эwи т'ьре щики дйа wи де'ьэ, же пырси:

— Ьне щан, к'едэра тэ дешэ, чь дьхwэзи?...

Де хwэ анщах зэфт кьр, hесред хwэ пе ньч'е орґ'ане т'эмьз кьр у щаба көр' да:

— Т'ө дэрэкэ мьн наэшэ, э'зизе мьн, ьне қөрбана тэбэ, гөмана ьне!

— Ле чьма дьгрийи?

— Нагрим, бав у бьре мьн, hэр тө мьр'а саґби.

Назе иди дэнге хwэ нэкьр. Лэ'зэки шунда, qеминни көр' нэкьр, хwэст жь щие хwэ р'абэ, hэр'э, бь дэсте хwэ тьштэки бькэ. Щэмал хwэ зу гиhандэ we.

— Ьне, чь дьхwэзи, чьр'а дьхwэзи р'аби? Бежэ, эзе биньм, тө р'эh'эт п'алдэ, те бьщэмьди.

Дьле Назе he т'ьжи бу, ньзанбу щаба wи чь бьда. Щаркэ майин п'алда.

— Бэлки ьна тэ динбэ, чола к'эвэ... лао!

— Ьне щан, бэр хwэ нэк'эвэ... Сьламэти зутьре те р'аби п'йа, wи чахи h'але мэ we п'акбэ.

— Эре... Эре бэрхьке ьне, э'зизе ьне, р'онайа ч'э'ве ьне, дэрмане дьле ьне!

Назе бь дьлэки h'ьсрэт сэре Щэмал пе hэрдө дэста гьрт, р'амуса. К'ур у дур дуз ч'э'вед көр' ньhер'и у эwe өса қаим синге хwэва гьвашт, өса бь дьлалави, wэки мэри т'ьре we бьчуйа хэрибне, щики дур у иди т'өщар көр'е хwэ навинэ.

Ниве ьэве бу. Дэрва вэзина багэре бу, йа кө мина hэспе бе гэм у зин фьльтибу, к'этьбу нава гөнд, ви сэри h'эта wи сэри дьбэзйа.

Багәр, сӧр' у сәрма қәй һәвр'а к'әтьбунә ләще, жь wана һәр йәке қәwата хwә нишан дьда. Wәй ль wи, к'е wи чахи дәрк'әта дәрва..

Гӧнди малед хwәйә ньмз бынә'рдда р'азайи бун. Щарна т'әне ә'wтина са дьһатә бьһистьне, ле к'әсәк нә-wербу дәрк'әта дәрва. Т'әви взина багәре дәнге зукина гӧред бьр'чи дьһат, ед кӧ к'ом-к'ом дора гӧнд неч'ире дьгәр'йан.

Наза нәхwәш we шәве һ'ьшйар мабу. К'ьвш бу. wәки һ'але we хьрабә. Фькред нәбьхер р'әһ'әти нәдьданә we, к'ур дьнә'лйа.

Дора we к'әс т'ӧнәбу. Әwe бәр хwәда хәбәрда:

— Бер'әһ'м, дури мьн һәр'ә, зар'о гӧнәкә, тә баве wана бьр, бәс нинә? Чьр'а дьхази зар'ед мьн әт'им бь-һели, қәт гӧне тә мз нае, ахьр мә чь нәһәqи кьрйә?

Ньqьткед худанейә сарә-һур ә'нйа wейә кәвьр гьртьбун. Назе дьхаст жь щие хwә р'абә, бьр'әвә, жь qәзйа гьран дурк'әвә. Әw т'ӧ щур'әйи т'әслими мьрьне нәдьбу. Ле чьqас дьчу, qәwата we сьст дьбу. Бь дәнгәки ньмз дәнг да кӧр'.

— Щәмал щан... р'абә, ә'низе мьн... Иро һ'але мьн т'ӧнә, мьн дьхwәньqиньн... Ах Щә...

Назе гьлие хwә к'ӧта нәкьр. Ә'йан нәбу гәло әwe иди чь дьхwәст кӧр'е хwәр'а бьгота.

Щәмал к'ур р'азайи бу, нәгьһишт һәwара де.

Малда т'ӧ дәнг-һ'ьс т'ӧнәбу. Т'әне п'ьлта ньфте ду дькьр. Мәрйа т'ьре ч'ьре жи дьхwәст ньфта нава хwә-да зу бьшӧхӧлинә, весинә, wәки Наза бәлангаз wи һ'а-лида нәвинә.

4.

Сьбә сафи бу. Щәмал жь дәнге гриe Қаре һ'ьшйар бу.

Дит хушк дьгри, де жи қәй ъирьн-ширьи р'азайә.

— П'акә, бьла р'азе, — әwи хwәр'а гот. Зу-зу к'ьн-ще хwә хwәкьр, иди пер'а нәгиһанд чарьхе хwә п'екә, т'әне горә п'екьрьн, бь лә незики хушке бу, ньлда сәр мьле хwә у нава мале гәр'анд. Хеләкә хӧрт, хушк ль һ'ә-мезе нав мале чу-һат. Хwәст хушка хwә жь һ'әмеза хwә пәйакә, ле гава дит де к'ур р'азайә, нәхwәст хәwа we бьт'әр'бинә, диса чу-һат.

Қаре сәр мьле бьре р'аза.

Щәмал хwәст Қаре бькә бешинке, wәки qасәке хwәр'а р'әһ'әтбә. Жьнщинара wана, — Чиле, дәре мале вәкьр, бь п'ьнтә-п'ьнт к'әтә һӧндӧр'. Мә'на һерсбуна we бәрф бу. Щәмал зу дәри вәкьр, дит эп'ещә бәрф к'әтә, дәри-к'ӧләк гьртйә.

Чиле һатә һӧндӧр', сьбәхери дае у жь Щәмал пьр-си:

— Лawo, дйа тә чawанә?

Щәмал дәсте хwә дани сәр левед хwә у щур'әки да фә'мкьрьне, wәки дәнге хwә блънд нәкә, де у хушке ньшкева жь хәwe р'анәкә....

Чиле ә'мьрда мәзьн бу, щер'ьбанди: һәма незики ши-ньвине Назе бу, сьфәте we ньһер'и, ахинәкә к'ур р'аһьште. Шә'ра к'еләке ньлда, авитә сәр сьфәте we, т'ӧ гьли нәготьн. Дәмәке мәлул ль ши-ньвине Назе, qизка бьч'укә р'азайи у мале ньһер'и, паше бәрбьр'и Щәмал бу, кӧ бәр дери бельпат сәкьни бу.

— Щəмал щан, бəрхе мьи, həр'ə гази хале хwə у жьна хале хwə бькə, бежə бьра нəсəкьньи, бен.

Кöр'ьк qəй hивйа ве т'əмбийа Чиле бу, лəзə-лəз дəри вəкьр у бəрбь мала хале р'əви.

Хеляки ьунда Шawo, жьна wи, мала Наза мьрида бун.

* *
*

Мəсəлəкə щмаə'тейə wa həйə:

"Əгəр бь мали,
Бь хати, бь хали,
Əгəр бе мали,
Бе хати, бе хали...

Щəмал хушка хwəва бал хале хwəйи Шawo дьман. Э:'имтие бер'əh'м у беисаф р'ож бь р'ож əw дьч'ьлмьсаидьи, бəлəнгаз дькьр у нəдhишт гöла ə'нйа wана гəшбə.

Шawoe щамер анщах щур'əки ə'бура зар'е хwə дькьр. Дö кöр', пенщ qизе wи həбун. Хенщи кöр'е wи нöхöри — К'əлəш, е дьне, чawa дьбежьи, т'əвə "бьибежьиг бун... К'əлəш жь Щəмал чар сала мəзьитьр бу. Əwqас нəфəрхwəйкьрьи тьштəки hеса нинбу. Сəр həвдö йанздə нəфəр h'əсаб дьбун, йанздə нанхöр...

Пəй мьрьна Назер'а Нəwата жьихал wəкə се-чар мəhа п'ак гöh дьда зар'е we, паше жь дəст т'öнəбуне hеди-hеди хəйсəте хwə гöhаст, зу бинтəиг дьбу, гöh нəдьда зар'е балт'узе, щарна Щəмал у хушка wийə т'ьфал дьк'öта. Зар'е we жи ч'ə'в дьданə де, h'əртьм.

Щəмал у Карер'а бь тə'н у ньч' бун. Т'əне Шawo бу, wəки wан əг'имар'а п'ак бу, хатре wан нəдьк'ət...

6.

Пəй звьстана чətьиə дьрежр'а баhаракə хwəш вəбу, ле дьле Щəмал т'ьжи хəм у дəрд бун.

Нəwат сьбе h'əта əваре hерс дьбу, ньфьр'и h'але хwə у wан эт'има дькьр. Гава зар'е we хwəстьиед хwəва а'щьзи дьданə we, диса сəр Щəмал у хуькеда hерс дьбу.

К'ьнще Щəмал qəльши бун, qьлер гьртьбун. Wəки əwи əw к'ьнщана жь хwə бехьста у бавита чоле, т'ö кəси we əw hьлнəда. Жь wи'ə хьрабтьр h'але Каре бу. Наза бебəхт пер'а нəгиhандбу бь h'əwaса дьле хwə qиза хwəр'а к'ьнщ бьдрута.

Щəмал пəй хəбата малер'а Каре дьда пьшта хwə, дьгəр'анд, wəки хушк нəгри. Дəсткьиг льиг у сурəте weйə нəзьк тəрьки бун. Гава Каре ль ч'ə'ве бьре дьhер'и, ша дьбу, дьк'əнийа, дькьрə бьлə-бьл, бəрбь wи дьчу. Хенщи Щəмал т'ö кəси пер'а п'аки хəбəр нəдьда, h'əмез нəдькьр, назе we нəдьбьрьи. Əwи пə'рие дəве хwə дьбьр'и, п'ашла хwəда хwəйдькьр, дьзикава дьда дəсте хушке. Нə əw хwəй-хöдане we бу, бьре weйи мəзьи.

Гöндйа иди к'аре хwə дькьрьи дəрк'əвьи зозана. həма we баhаре жи К'əлəше кöр'хале Щəмал бу бəрхваие малед чəид гöндйа. Щəмал жи гəлəки дьхwəст бьбйа бəрхван, ле жь тьрса К'əлəш нəwербу дəиге хwə бькьра.

Р'ожед баһаре иди эп'ещэ дьреж бьбун. Щэмал хушка хwэ дьда пьлта хwэ, дьбьрэ феза гӧнд "нане ч'ьвике", кэрэнг у п'ьнщар'ед дьне дьчьни, хӧе дьр'эхька ширьн-ширьн дьч'ерг.ан у щаркэ майин дьһатнэ бэрбь мале.

Р'ожэже жи тьштэки wa qэwьми:

Каре дьгрйа, ль Щэмал э'йан бу, wэки хушк бьр'чийэ. Эwи Каре һэмез кьр. бьрэ пьш хени, дани э'рде, жь п'ашла хwэ пэ'ри нане щэһ дэрхьст, да дэсте we. Каре ъа бу, нан һьлда у дэнге хwэ бьр'и. Щэмал р'уньшт келэка we. Каре сэре хwэ данибу сэр чока бьре, пе һ'эрдӧ дэста нан гьртьбу у бь иштэ дӧхwар, щарна жи эwe бьи ч'э'вар'а ль бьре дьньһер'и. Щэмал жи мэлул ль we мезэ дькьр, к'е занэ, фькра хwэва чубу к'едэре у чь дьфькьри? Ньшкева Нэwата жьнхала wи һат сэр сэре wэнр'а сэкьни, нане дэсте Каре дит... Нэwате т'эг'минкьр, wэки Щэмал хwэр'а кьрйэ хэг.сэт, жь мале нан дьдьзэ, дьбэ щики хэwлэ, т'эви хушка хwэ дьхwьи.

— Дьзэк!... Эв чь qэлэтэ тэ кьрийэ, тэ эв нан жь к'едэре анийэ? Чьр'а ве к'амбахеда һун т'энена, мьфтахӧрно, эт'имно, нане дьдмэ wэ, ч'э'вед wэ дэрхэ! Чьр'а эм боршдаре баве wэнэ, жь дэве зар'кьнгед хwэ дьбьр'ьи, дькьнэ дэве wэ, һе дьдьзи жи?! Бьла хwэде р'ӧһ'е wэ бьстинэ, йане жи р'ӧһ'е мьи бьстинэ, wэки п'ерa xwə жь wə эт'имока хьлазкьм. Эв чь хэтаг.э эм к'этьнэ нав, же дэрнаен!

Каре жь һерса Нэwате тьрсйа, нане дэсте хwэ wa qаим гьрти, жь бьип'йе бьре р'абу, бэрбь wи чу, хwэ синге wива гьвашт.

Щэмал спич'олки бу. Илащбьр'и эwи ньзанбу чаwa бьда бawaркьрьне, wэки wи нан нэдьзйэ. Эw нане п'ара wиг.э. нэхwарйэ. ньштйэ бой хушке. Щэмал нава wан фькрада бу, гава Нэwате чап'алэхэк сурэте wи хьст.

— Эт'имно, чьр'а һун жь зар'ед мьи э'зизтьрьи эре? Жь wана зедэтьрьи, wэки нане п'ара wана дьдьзьи? Иди qаси к'эрэкейи, бэсэ мэ чьqас һун хwэгкьрьи, һэр'э сэре хwэ у эт'имока хушка хwэ хwэйкэ!

Каре һ'амезда, Щэмал к'элогрьри р'абу жь п'йа. Сурэте wи деъйа, ле сэри эw нинбу, сэри эw бу, wэки дьзйа нен дькырьнэ qара wи, тьштэк, wэки эwи э'мре хwэда һе т'ӧ щара нэкьрьбу. К'ьзин дьлһ'ьнаве wи к'этьбу. Жь һерса дьр'ьщьфи, анщах гот:

— Халожне... Wэллэ мьи нан нэдьзйэ, эва п'ара мьи?...

— Дэнге хwэ бьбьр'э, мьр'дар'е һ'эрам! Һэла wи бьиьһер'ьи, мьи дьзйа wи дестда жи гьртйэ, дися ньбкарьм сэр wи избаткьм. Дэ wэрьи мьи у ви дьзэки бькарьм сэр wи избаткьм. Дэ wэрьи мьи у ви дьзэки бьканьһер'ьи... Кӧр'о, нэ нан вайэ, ижа к'е дьхwази бьхапинһер'ьи... Кӧр'о, нэ нан вайэ, ижа к'е дьхwази бьхапини?

— Жьнхал, хwэде, тawьс, шэмс, п'ехэмбэр?... мьи нан нэдьзйэ, ахьр чьма гьлие бса мьр'а дьбежи, мэзалед де-баве хwэ сонд дӧхӧм, wэки мьи нан нэдьзйэ...

Бьра әw нан h'әрд ч'э'вед мьн коркә, әгәр мьн дьзйә.

— Әре, ле чаwа, тә нәдьзйә, әз шәр'а двежмә тә. Э, сәре мьн тә эт'имокир'а т'өнә, бьла К'әләш у хале тә бенә мале, әw заньн, тө зани, иди тә нькарьм.

8.

Нәwате йа хwә кьрьбу, дәрhәqа Щәмалда көр'е хwәйи К'әләшр'а готьбу. Тьште нәбуйи дабу бawаркьрьне. К'әләшр'а избати лазьм нинбун. Гава дйа wи дьгот Щәмал wа кьрйә, бьзанбә р'астә.

Р'о эп'ещә бльнд бубу. Зар'ед щинара т'әв дәрк'әтьбун дәрва у бьн п'әнще тә'ва баhаре хwәр'а дьлисгьн. Дәнге к'ән, qар'ә-qар'а wана бу. Дьбәзин, hәв дьгьртьн, ша дьбун.

Ле Щәмал у хушка wи к'ьв'ь нәдьбун. Иди ниврo бу. Awа, Щәмал дәрк'әтә дәрва... Ль сәр сурәт у к'ьнще wи хуна сор h'ьшк бубу. Бьне ч'э'вед wи р'әш бьбун. Мә'дәкьри р'уньшт сәр кәвьре бәр дәре мале. Пе hәрдө дәста сәре хwә гьрт, к'әтә мьтала. Әре.... К'әләше к'афьри бер'әh'м гөр'а дйа хwә кьрьбу.

Шawo гәлә сәр көр' у жьнеда hеср бу, да шәрме, бәр дьле Щәмалда hат, ле, чаwа дьбежьн, әw диwаре дәрва бу. Сьбә сафи дьбу, жь мал дәрдьк'әт, дьчу хәбата хwә. Иди т'ө херхазәки незики wана hәбу, wәки h'әле wан бьпьрсйа?

Бу искә-иска Каре, hат-незики бьре бу. К'ьвш бу әw жи гәлә гьрйабу, дәнге we hатьбу бьр'ине. ч'э'вкьйге weйә р'әшә-hурьк wәрьми бун. Щәмал гөh нәда хушке. Сәре wи дешйа, хөрин бу.

Кара т'ьфал р'уньштьбу сәр э'рде у мәри т'ьре qемиши бьре нәдьбу бьдә хәбәрдане. Дьле we бона wи де'ьйа; паше р'абу, дәсте хwә дани сәр чока бьре, ч'э'вед wи ньhер'и, кьрә бьлә-бьл: "Амал, оф, оф, Алаш ь'т'? оф!, оф!„.

Щәмал жь бьлә-бьла хушке he дьлт'ьжи бу. Фькра хwәда гәләк тьшт h'әсабкьр, пива. К'ьвь бу әwи дәрhәqа хwә у хушке qьрарәкә бәрк' дәрхьстьбу. Р'абу жь п'йа, ху'ька хwә hьлгьрт, жь бәр дәре мале дурк'әт, чу.

П'әнще тә'ва баhаре нәхшед хәмла хwә нава мәзәле гөнд жи р'әшандьбу. Чарнькал гьhна, көлилк у hешнайи бу. Ч'ьвә-ч'ьва ч'ьвика у думәqәска бу. Дурва кәрике пез дьч'ерйа.

Щәмал у Каре р'уньштьбун р'әх мәзәләки. Дәв-ле-вед h'әрда жи жь п'ьнщар'е шин бьбун. Каре кәрәнгәк гьртьбу дәсте хwә у мина бәрхьке дькьрә хьртә-хьрт.

Дора мәзәле дйа wана чәнд к'олед хашхашка шин бубун. П'әр'е чәнд h'әва иди к'әтьбун. Хәшхашкед дьне сәре хwә бльнд кьрьбун у т'әви п'еле бе бь нәздар сәр к'ока хwә дьh'әжкан, дьчун-дьhатьн. П'әр'е wана өса сор бун у назьк, мәрйа т'ьре пе хуна дьле Наза бемьраз hатьбун р'әнгкьрьне, т'ьре әw h'ьрәта дьле weйә, кө щур'әки дәрк'әтйә дәрва, сәр мәзәле we өса шин буйә.

Хели wә'дә Щәмал wан хашхашка дьнhер'и, ахнәкә к'ур р'аньшт.

— Ьне щан, ьна дәлал!... Wа әз у Каре hатьнә бал

тә. Әм бира тә дькьн. — Щәмал öса к'әлогьри хәбәрдьда, мәри т'ьре qәй р'асти жи әwи бawәр дькьр, кö де дәнге wи дьбьhе. Чьqас дьчу дьле wи т'ьжи дьбу, дәвәр'у хwә авитә сәр кәвьре мәзәл. Һесред к'әсәра дьле wи дьлоп дькьрьи сәр кәвьре мәзәле де.

— Ьне, тә чьр'а мәр'а бебәхти кьр, тә чьр'а әм hиштьи, жь мә хәидий чуйи? Нә тö ьна мәйи? Әз Щәмале тәмә? Иди т'ö щара тә hерс накьм. Ьне щан, әз иди ькарьм Каре хwәйкьм, илащәке жер'а бьвинә, гönәйә, тö әwе бьвә бал хwә... Әзе щур'әки сәре хwә хwәйкьм.

Каре кö дит бьре we дьгри, кәрәнг дестда незики wи бу, дьле we бона бьре т'ьжи бу, у әw жи гьрйа.

Жь дәнге гьрие h'әрда т'әне хашхашка сәркьнге хwә дьh'әжандьи, мәри дьго дәwca Наза бебәхт щаба зар'а дьдан у дьготьн: "На, дйа wә иди т'öщара р'анабә„!

Кәрие пез бь ч'ерә hеди-hеди незики мәзәла дьбу.

Хәбәрдана Щәмал Хьдьре шьван т'әхминкьр. Әwи дәнге h'әрда hе дурва бьhистьбу, ле ньзанбу әwьи. Wа hатьбу бәрбь wи дәнги. Гава h'әрдö зар'е әт'им дитьи, бәр хwә к'әт, лә'зәки сәкьни, гöhе хwә дани сәр хәбәрдана wана, щие хwәда ськ'ьм бу.

Гава Щәмал сәре хwә блынд кьр, дит we сәр сәре wир'а Хьдьре кör'е Гöле сәкьнийә. Щәмал шәрмкьр, сәре хwә бәржеркьр. Хьдьр h'әрдö зар'о ньлдан, жь мәзәла дурк'әтьн.

Шьван hәвана нен жь п'аььла хwә дәрхьст, чу жь höндöр'е хörща сәр мәрк'әве т'ас ани, к'әтә бьн тәнд мї'а, дот, т'ас т'ьжи шир кьр, ани, hәван вәкьр, нан у шир дани бәр Щәмал у хушке. Каре ньлбър'и дани сәр чока хwә, әw да харьне, пер'а жи Щәмалр'а хәбәрда:

— Бьхwә, бьре мьн, qә вәнәк'шә, чь тьште шәрме hәйә? Баве мьн у баве тәйи р'әh'мәти гәлә щара т'әви hәв ве т'аседа нан у шир харьнә. Нә әм жи кör'е wан бавәнә?

Щәмал wәхта әв гьли бьhист, ль т'асе ньhер'и, баве wи we дәме hатә бәр ч'ә'ва. Лә'зәке әw бельпат ма.

— Бьре мьн, бәр хwә нәк'әвә, нане хwә бьхwә, — Хьдьр диса готе. — Р'әмәл лебә, к'ане ньа мере öсайә qөчах, дьлсах? К'е дькарьбу мина wи пәз хwәйкьра?... Ле дәнге wи, бьлурлехьстьна wи?... Вәнәк'шә, бьре мьн, нане хwә т'ер бьхwә, бьньhер'ә Кара мьнә аqьл чawа дьхwә?

Хöлә Хьдьр h'әрдö жи т'ер данә харьне, р'әнг у р'уе wан hатнә дәwce. Ле Щәмал диса мә'дәкьрибу, хәбәрнәдьда. Хьдьр дит кör' бәр хwә дьк'әвә, гот:

— Бәр хwә нәк'әвә, бьре мьн, ьькьр мәзьни, иди хорти. Т'ö дьнйа h'әта-h'әтайе hа наминә. Те мәзьнби, хwәр'а бьби мал-h'ал. Мер гәрәке чәтьнайа жи бьвинә, ле чawа?

Бьлә-бьла Каре бу, хwәр'а көлилкар'а мьжул дьбу. Пәз ниве п'ьр'е нәдьч'ерйан, сәре хwә к'ötабун орт'а hәвдö, к'ом-к'ом сәкьни бун.

Щəмал пе дəсте хwə Каре нишани Хьдьр кьр у тот:

— Апе Хьдьр, əве т'ьфале стуйе мьн харкьрйə. Бу ӏа мьн, чаwа həбə, əзе щур'əки сəре хwə хwəйкьм...

— Зьрар т'öнə, бəр хwə нəк'əвə, хушка тə wе зутьре мəзьнбə, wе иди əwqас чəтьнаӏа надə тə. Нə əм жи öса бунə? Нə тö бьре wейи мəзьни? Һəма wə'дəки жи сəре хwə хwəйкьн, шькьр те иди бемьнəтби, тə'ли-тəнгаси жи wе жь бира тə həр'ьн.

Иди wəхте берие бу, Хьдьр готи пəз бьбра гöнд Əwи т'ас у həван hьлда, р'абу жь п'йа.

— Р'абə, бьре мьн, р'абə, əм hеди-hеди həр'нə бəрбь гöнд. Р'оже хwəде hе гəлə həнə, əме hе гəлə щара р'ас-ти həвдö бен. Иро шунда хwə незики мьн бьгрə, wəрə бал мьн, щарна wəрə мала мə. Ньhа мəрие бе дəрд-хəм т'öнəнə....

9.

Щəмал иди дəсте хwə жь Хьдьре шьван нəк'ьшанд. Əwи кəрие пəзе wи дурва нас дькьр. Нивро у эвара, wəхта пəзе бьhата берие, Щəмал бəрбь Хьдьр дьчу у əwана hеди-hеди бь хəбəрдан пəз данинə берие. Дьле h'əрда жи həвр'а вəдьбу.

10.

Wə'де дəрк'əтьна бəрбь зозана незик дьбу.

Ч'ӏа, бани у к'əwшəн бь кöлилк у hешнайе хəмьли, qəй бе гöнди т'əглиф дькьрьн бəрбь h'əмеза хwə.

Р'ожəке жи гьрə-гьре гöнд т'оп бун, шеwра хwə кьрьн, обəбаши к'ьвшкьрьн у qьрар кьрьн к'ижан р'оже р'ек'əвьн.

Һəр маləке к'аре хwə дькьр. Коне хwə дəрхьстьбунə дəрва, дьдрутьн. Дəстəка тəже кəвни-бекер дəрдьхьстьн, дəwса wана тəже т'əзə давитне, йане чəнд тəже дьне жи давитьнə сəр, мəзьн дькьрьн. Шьрит, сьнг у чите кона hазьр дькьрьн. Һьнəка чарьхед т'əзə хwəр'а дьдрутьн. Жьн, бук у qизед пьhишти к'ьнщ дьшуштьн, е qəльши п'инə дькьрьн.

Шаwо жи бь дəсте хwə Щəмалр'а щотə чарьх дьрут. Нəwата жьна wи к'ьнще Щəмал у Каре шушт, п'инəкьр. Щотəк горе тəзə жи данə Щəмал.

11.

К'оча гöнде Qуч'е жь щи ləqйа, мина qəйт'анəкə дьрежə р'əнг-р'əнги к'шйа, чу.

Зозаивана к'еф у əъq бун. Wитə-wита ч'ьвика, кəw у кəwотка, к'алин-мьккина мйа, бəрха, бьзьна у кара, бор'ина ч'еləка у голька, hир'ина həспа, ə'wтə-ə'wта са, хöлə-хöла щəw у канйа, qар'ə-qар'а зар'а т'əмам həвр'а бьбу qəйдəки к'ьлама т'əбийəте.

Жь wе дə'wəт у р'öh'-р'əh'ма т'əбийəте həр Щəмал у хушка wи qəй беп'ар мабун.

Р'ожед дəрбазбуйи йəко-йəко мина хəwнəкə шəва бəр ч'ə'ве wир'а дəрбаз дьбун. Əwи анщах хwə зəфт дькьр.

Р'ева həр кəвьрəки, həр нəwаləке, кани, к'əwшəн, h'əму тьшт у h'əму дəра, сəр həр гава биранинед пар, черар, бəт'ьрперар данин бира wи, wəхта де у баве wи

сах бун. Баве чьqаси же h'ьздькьр, назе wи дьбьрьн. Ьне жи т'əми дьданə wи, зə'ф нəбəзə, нə'сиа нəкə... К'ьнще wи жи həми т'əзə, т'əмьз. Wи чахи Каре hе т'ӧнəбу, ле нhа?

К'оч бь ə'мре обəба'ьи "Щие меванийе„ сəкьни, кӧ паше ду hесабунер'а диса жь wьра бьлəqйа, бьчуйа— бьгьhиштана "Wаре ə'дəтйе„.

Дəстəкə зозанван говəнд гьртьбун, щики лаqьрди дькьрьн, гьлие мəсqəрə дьготьн, дьк'əнйан, дəстəк р'уньштьбу дора дəнгбежа.

Р'ева чəнд щйа пəз у бəрх т'əви həв бун. Wа нhа жи ми, бəрх, бьзьн у кар бь к'алин у мккин бəрбь həвдӧ дьр'əвйан, бь h'ьсрəт həв дьгəр'йан, гази həв дькьрьн.

Щəмал жи хушка хwə пьштькьрьбу минани бəрха мака хwə ӧндакьри, р'əх wан к'ома к'əтьбу— дьчу.

Пəй харьн-вəхарьн у р'əh'əтбуне, к'оч щаркə майин р'ек'əт.

12.

Мог'даре мəhəке həбу, wəки гӧндие Qуч'е дəрк'əтьбунə зозана.

Həwа ч'йе дəг'ма хwə иди hиштьбу сəр сурəте зозанвана—сəрчə'ве гəлəка тəрьки бун.

Ми у бəрх р'ож бь р'ож к'ок у гьврьк дьбун. Кəванйа дəст бь гьртьна р'ун у пəнер кьрьбун. Сьбе зу бəр дəре кона хӧшə-хӧша мəшка бу, р'ун дьк'ьлйан. Сəр həр конəки кəшке h'ьшкьри к'ьвшдьбун.

Нəwата жьнхала Щəмал р'əh'əти нəдьда мере хwə. Həрр'о шəр'е wе бу, кӧ Щəмалр'а хəбатəке бьвинə. Бона əви гьлии Шаwо гəлəки бинтəнг дьбу, сəр жьне hерс дьбу, ле ахьрие hатə р'ае.

Р'ожəке жи, wəхта пəзе нивро hе нəhатьбу, Шаwо у Щəмал феза обе сəр hеьнайе р'уньштьбун, хəбəр дьдан.

— Щəмал, лао, — Шаwо готе — шькьр тӧ эп'ещə мəзьни, h'əму гьлийа иди фə'м дьки. Дə, h'але мə жи бəр ч'ə'ве хwə дьбини... Малə гьранə, əз пе найньм. Həqе К'əлəш жи wе чь бə? Н'əта дагəр'е хwəде занə wе чəнд кавьр'а дəwса h'əqе wи бьдьне.

"Гəло нета хəбəрдана хале чьбу, чь дьхwəст бежə, Щəмал фə'мнəкьр, ле хоф к'əтə дьле wи, фькьри: Дьвə хал дьхwəзə Щəмал у хушке жь мал дəрхə?...

—Лао, мьн тəр'а хəбатəк дəстхьстйə-. Əw чəнд р'ожед хwəде бун мьн лавайа Qəймəз аг'а дькьр, мəри авитнə орт'е, гəлəк же т'əwəqə кьр. Р'əh'ма хwəде к'əтə дьле wи бер'əми, соз да, wəки тӧ бьви бəрхване wи...

Щəмал wəхта əва йəка бьhист, жь шабуне хwə шашкьр, ньзанбу чь халер'а бежə, дəсте wи гьрт, р'амуса. Шаwо жи бəрхwəк'əт, лə'зəке кəр'бу, паше диса дəстбь хəбəрдана хwə кьр.

— Əw к'афьр т'ӧ щур'əи qаил нəдьбу, —əwи гот, — иро ньзаньм чаwа р'əh'м к'əтə дьле wи. Лао, дьминə тӧ сəрwəхтби, зар'отие нəки, мьqат-мьqати бəрхаби. Хəлqə, дьбə щарна сəр тə hерсбьи, чапалəхəке жи тəхьн, бəрхwə нəк'əв, щаба wана нəдə, мьлаhимбə, h'əта бьньhер'ьн хwəде чь дəргəки хере вəдькə. Лао, тӧ щаhьли, нь-

зани, ӀӀа wə'дəки чəтьнə, нангьранийə, we дьвен дьнйа льһəвк'əтийə, шəр'е дəwлəтайə.

— Хало, ле һəqe мьн чь бə? —Щəмал wa бь тьрс жь Шawo пьрси.

— Бьре хало, исал һəла бьхəбьтə, те нане xwə бьхöн, к'ьнще xwə xwəки, чəнд бəрх жи we һ'əqe тəбз, һ'əта бьньһер'ьн сьламəти салтьрəкə дьне we чawaбə? Сəри əwə, те бемьнəтби, сəре xwə xwəйки, һьм мəр'а башə, һьм жи тəр'а. Дə чawaкьм, лао, пе найньм...

13.

Qəймəз аг'а мəрики зə'ф дəwлəти у тьмабу, ле гöндда, зоме, чьqас аг'а, бəг, qöльхчие диwане бьһатана, мьqим бəр дəре wи пəйа дьбун. К'еф, əъq, пəз сəржекьрьн, харьн-вəхарьн т'ъме һəбу.

Пəзе ниврo иди чубу ч'ере.

Щəмал бь ə'мре Qəймəз аг'а һатьбу, сəкьни бу бəр дəре коне wи. Шире дoти ситьлед мəзьнда чəнд щиа данибун сəр к'оч'ка, дьк'əландьн. Нəфəре мале һəр йəк хəбата xwəва мьжул бу. Qəймəз аг'а жи, финое сор серьда, п'ала xwə дабу бə'лгики хаст'уки, сəр кölавəки р'уньштьбу, бехəм т'ъзбие xwə дьк'шандьн. Əwи Щəмал дит. Лə'зəки шунда бей лəзк'ətьн соле xwə п'екьрьн, һеди-һеди һат, р'уньшт сəр сəле бəр дəре кон. Һ'əмди xwə qöт'йа xwə дəрхьст, щьг'ара п'еч'а, вехьст. Дö qöлапе к'ур пəй һəвдö к'ьшанд, дуйе щьг'аре мина дуйе бьхерие жь позе xwəр'а дəрхьст, гази Щəмал кьр.

— Кöр'о, wəрə вьра!

Щəмал незики wи бу.

— Наве тə чьйə?

— Щəмал!...

— Чəнд салин?

— Əз хölам, пе кьрйə сезда.

— Хале тə qət тəр'а тьшт готйə?

— Бəле!

We дəме кöр'ке аг'е чалəп'йа һат, незики баве бу кьрə бьлəбьл. Аг'а əw һьлда, дани сəр чока xwə, сурəте wи р'амуса... We лə'зе Кара хушка wи к'ətə бире. Кöр'е аг'е жи wəкə Каре бу, ле əw к'ö, Каре к'ö? Сурəте кöр'е аг'е сор бун, к'ьнще wи т'əзə, йəки гьврьки-төлөвəр' бу, ле Каре?..

Wəхта аг'а кöр'е xwəва мьжул бу, Щəмал бьи ч'ə'вар'а ль р'уе аг'е дьньһер'и. Ньшкева ч'ə'ве wи бöруе аг'ейə qальнə— сьх к'ətьн, cawəк к'ətə дьле Щəмал.

Аг'а сəре xwə блындкьр у бь ч'ə'ве xwəйи шелу ль Щəмал ньһер'и:

— Бь т'əгмина мьн сале тə əwqac т'öнə, чьqac төдьбежи, һь кöр'о, р'асти төседəһсалиғи?

— Бəле, аг'а.

— Жь к'ədəре зани?

— Хале мьн дьгот.

— Хале тə öса готйə, wəки тə пьлдмə бəл xwə. Те мьнр'а чь бəрха xwəйки, йəк һəбə тə xwəйə, лawo!...

Щəмал тьрс'а, фькьри: "Аг'а wəки wи һьлиədə бəл xwə, wи чəхи we чawa бə?„

— Əз дьвиньм ə'мре тə əwqac нинə, ле гава хале

тә готийә, бьла öсабә. Харьн, мьдас у льбасе тә к'иси мьн. Һама сьбе жи wәрә бәрха бьбә ч'ере. Ле гәрәке бәрхед мьн баш хwәйики, тә бьһист, гәрәке баш хwәйки!

Щәмал ша бу.

— Бәле аг'а, әзе бәрха баш хwәйкьм, хало һ'әму тьшт мьнр'а готийә...

— Көр'о, бьсә, мьн гьлие хwә к'öта нәкьрйә, —әwи хәбәрдана Щәмал да бьр'ине. Ньзаньм халс тә тәр'а чаwа готийә, ле әз тәр'а дьбежьм, бәрха гәрәке баш хwәйки. Тö зани башхwәйкьрьн чаwанә?

— Бәле аг'а, әз хölам, заньм, хwәйкьрьна пеә жи заньм....

— Көр'о, на мьн тәр'а гот сәбьркә, әз дәрһәqа бәрха хәбәр дьдьм, ле тö дәрһәqа пез.

Щәмал мина мәрики гönәк'ар щие хwәда лал бу, ма.

Аг'а дәстпекьр:

— Баш хwәйкьрьн әwә, wәки бәрх бәләнгаз нәбьн. Чь бәрх, чь көлилк... гәрә нәч'ьлмьсьн. Жь зьнара, кәвьра нәк'әвьн, бында нәвьн, гör нәхön у гәлә тьште дьне. Хölәсә, ве гаве әwqac. Тö сәрwәхт буйи?

— Бәле аг'а, әз хölам, тә чаwа гот, әзе öса жи бәрха хwәйкьм.

Көр'ке аг'е т'ьзбие wийә к'аробар жь щеба баве дәрхьстьбу, пер'а дьлист, дькьрә дәве хwә, пе һ'әрдö дәста дьк'шанд.

Qәймәз аг'а базара хwә баш заньбу. Әwи хölаме хwә öса һеса бәрнәдьда, гәрәке шур'әки qәwата хwә ни'ьани waца да, чаwа әwи дьгот: "Лазьмә гәма хölама мьqим дәсте хwәда qанм бьгри„.

Аг'а глие хwә пешда бьр:

— Әзи һерсьм, мина халс тә ниньм, ha!.. К'ьвшә әwи гәләк р'у дайә тә.

Аг'а т'ьзби жь дәсте көр'ке хwә һьлда, э'мьр кьр, нан бьднә Щәмал, әw хwә жи р'абу чу щие хwә, диса хwәр'а п'алда.

Т'аседа дәw у qатьхе т'әвиһәвкьри у нан анин-дәнин бәр Щәмал. Щәмал нане хwә һуркьре нәв у да бәр кәвч'йа. Бь э'мре аг'е щотә чарьх, горә у п'апахәки кәви жи анин — данеда. Щәмал жь дәсте qиза аг'е әw тьште жер'а анибун, һьлда, ша бу. Гьлие Хьдьр пер'а-пер'а к'әтьнә бире, wәхта әwи дьгот: "Иди хорти, wә-дәки шунда те бемьнәтби„.

Аг'е бьн ч'ә'вар'а Щәмал дьньһер'и, дит, wәки хölаме бьч'ук гәлә шайә, бь дәнгәки блынд гот:

— Гава әз бьбиньм бәрха р'ьнд хwәйдьки, әзе к'ьнша жи бьдмә тә.

Щәмал фькра хwәда дәрһәqа тьштәки дьнеда дьфькьри, щаба аг'е нәда, чарьх, горә у п'апах дани бьн бьч'әнга хwә, бь дьләки ша жь коне аг'е дурк'әт.

Чу сәр канне, р'уньшт сәр чимәки, горә у чарьхе хwәйә п'ьрти-п'ьртибун жь льнге хwә дәрхьст, дәст-п'не хwә бать шушт, паше горә у чарьхе т'әзә п'екьрьн, п'апах дани сәре хwә, р'абу сәкьни. Хели wә'дә wа щие хwәда ма, паше п'апахе хwә әхьст, сәре хwә хöранд. Ль горә у чарьхе хwәйә кәвиә-бекер ньһер'и, леда чу мале.

14.

Щəмал бəрхване мала Qəймəз аґ'е бу, сьбе бəрбанге h'əта эвара дəрəнг сəр п'йа бу. Р'оже дӧ дə'на бəрх данинə берие.

Кар у бəрхед нə'с т'ӧ р'əh'əти нəдьданə wи. Щəмал нəдhишт бəрхəк жь кери бьqətə, hа дьда пəй wана, нəдьhишт hьлк'ьшьи сəр кəвьра, həр'нə h'афа гели. Р'оже əwqас дьбəзйа, дьчу-дьhат, wəки эваре к'əсьри, анщах хwə т'эп-р'эп давитə сəр п'аласе р'ьзийə к'елəка хушке. Гава сьбə сафи дьбу, нькарьбу хwə-хwə h'ьшйарбə həр'ə бəр бəрха. Həрт'ьм хале wи дəнг дьдае, жь хəwe р'адькьр.

Щəмал, гава h'ьшґар жи дьбу, к'елəк-к'елəк wəлдьгəр'йа, щие хwəда р'удьньшт, щаркə майин сəре хwə дадани, т'аqət нəдькьр р'абйа. Хал бəр дьле wида дhат, дəсте хwə дадани сəр сəре wи, бь дьловани дьготе:

— Дə р'абə, кӧр'е мьн, на дəрəнгə, р'о бу пивро, аґ'ае сəр тəда hерсбə. Дə р'абə, р'абə, бьре мьн!..

Həрр'о бəрбанге, гава Шawo Щəмал жь хəwа ширьи р'адькьр, дьhандə бəр бəрхе хəлqе, чawа дьвежьи "гоште щане хwə дьхwар„, h'əзар щари ньфьр'и сəбабе э'мре хwə дькьр. Wан чаха Наза хушка wи дьк'ət; бире у qəй жер'а дьгот: "Пəй, Шawo, бехwədео, чьр'а хатре Щəмале мьн дьк'ьви? Qӧрбана тəмə, бьhелə бьра гədəнге мьн р'азе.. "Э, илащ чь бу, чawа дьвежьи "т'ӧнəбун — к'ӧтибунə„.

Əw həр чанд дəqе сьбе, гава хале wи бь зарəки

ӧсайи ширьи, дəй ль wи дькьр, кӧ р'абə, гəлəки ле хwəш дьhатьи, лəма жи, гава щарна зу h'ьшйар дьбу, ч'ə'вед хwə qəста дьгърт, wəки хало гьлие хwə диса бьwəк'ьлинə.

Əwи бəрх данинə берие, лəз, тəhəрəки хwə дьгhиандə хушке. Гава Каре бре хwə дьдит, гəлəки ша дьбу. Щəмал хушка хwə hьлдьда h'əмеза хwə, нан у т'ораqа жь п'ара хwə дьда we, пер'а ша дьбу, р'адьмуса у щарəкə майин, бае хwə вəдгəр'йа бал бəрха.

15.

Р'ожəке жи Щəмал бəрх бьрьбу гели, кӧ жь зоме нə əwqас дур бу.

Гəлики зə'фи мəзьн бу. Гава мəри h'афа гели дьсəкьни у жь wедəре жере дьньhер'и, сawəкə гьран дьк'ьдьанд.

Жь ве блындайе ава we ӧса дьhатə к'ьвше, qəй бежи qəйт'анəкə шинə-бəдəw р'ахьстьбун бьне гели.

Щəмал щики фəсалр'а бəрхе хwə дахьстə нав гели, гьhиштə лап к'урайа we у бəрхе хwə бəри ч'ере к'елəка ч'ем да.

Р'ожəка hавинейə хwəш бу, ль сəр э'змане сайи т'ӧ э'wрəк к'ьвш нəдьбу. Wитə-wита тəйр-туйа, ч'ьвика, хӧлə-хӧла аве канийа у хӧшнийа ч'ем бу, мəриа т'ьре аве кəвьрар'а шəр' дькьр, qəй к'ətьбу лəще. Гава аве хwə кəвьра дьхьст, qəй дьшкəст, п'ьр'ти п'ьр'ти дьбу. Ав дьбу к'əфк у минани тьштəки бе р'ае, сари бəржерькьри, сəр хизгə у qуме, hерс ле дадан, дьк'ьйа дьчу. Qəри, сəр хизгə у qуме, hерс ле дадан, дьк'ьйа дьчу. Qəwата хwə т'оп дькьр, h'əта щики дьйе р'асти кəндəла бьhата у щарəкə маґни ищар жи wанар'а бьк'əта лəще.

Хизгә у кәвьред ч'укә бынаве, öса т'әмьз, шьмшат у р'әнг-р'әнги бун, qәй т'әбийәте wана п'ешк'еши аве кьрьбу, чаwа хәмлед лапә бәдәw.

Дурва дәнге бьлура шьвана щарна т'әви бае назәдар дьhат.

Р'ое р'уйе хwә т'әмам вәкьрьбу, ширьн дьк'ән'а, шәwqа хwә бь р'әh'мдари авитьбу сәр h'әму щйа, т'әв кьрьбу машоqе т'әбийәте.

Щәмал жи хwәр'а руньштьбу сәр кәвьрәки мәзьн, ль р'әх ч'ем у т'әмачьа шәр'е аве у кәвьра дькьр.

Ч'ьлкед аве щарна дьпәкианә сәр сурәте wи. О, әw чьqас хwәш бун. Щәмал ч'ә'ве хwә гьрт у фькьрава чу бал дйа хwәйә р'әh'мәти, wи т'ьрє qәй дйа wийә р'әмәтийә wи р'адьмусә, шайә, wәки көр'е we иди бемьнәтбуйә, бәрхванә...

Паше әw фькьри: "Горә-чарьх, п'апахе мьн hәнә. Qәймәз ат'а жи hәми соз дайә к'ьнща жи бьдә мьр. Шькьр h'әму тьшт жи п'акә!.. We дәме к'ефа wи щибу. П'апахе хwәйи кәвн qот кьрьбу, п'ьнщар' дьчьни, пер'а жи фитә-фита wи бу у бьн ч'ә'вар'а жи бәрхе хwә дьнhер'и.

Әwи гәлә п'ьнщар' чьнин, пе бәне кәвканйе гьреда, мина гөрзәки дани сәр мьле хwә у бәрбь бәрха чу.

Щәмал бь h'әwaca дьле хwә бәрх щьвандә hәв у hеди-hеди жь гели дәрк'әт. Hе р'е ниви нәкьрьбу, р'ое чәнд щара деме хwә бь ә'wра гьрт. h'әта әwи бәрх дәрхьстьн h'афа гели, гьhиштә щики дуз, мьж у думанәка öса гьрт, wәки сәр чәнд гава т'ө тьшт надьhатә к'ьвше.

Ньшкева бәрх р'әвин. Щәмал гәлә тьрсйа... Бәрха хwә бәрбь зоме гьртьн. Кәри жь бәр ч'ә'вед wи бнда бу, әw бь хwә жи нава мьж у думанеда ма т'әне.

Пьнщар'а чьни бьн бьнч'әнга wида бәрбь бәрха лә-зәнд.

Р'ева к'алина бәрхәке бьhист. Сәкьни, гөhе хwә да сәр, щарәкә майин зу пешда чу у ньхева дит, wа сәк к'әтйә сәр бәрхе, дьхәньqинә.

Әwи сае öса qә нәдитьбун. Гөhе wи гәлә туж бун, зьравок, п'ьрч'а сәр wи у стуйе wи жи щур'әки бу.

Сawәкә гьран Щәмал гьрт, р'ьщьфи, т'ука wи девда мьч'ьqи. Нькарьбу дәнге хwә блындхьра. Сә бәрх р'әванд, бьр...

Щәмал чу зоме. Мьж у думан к'ьшйабу. Бәр коне Qәймәз ар'е гәлә мәри т'опбьбун.

Бәрх жьмартьн, пенщ h'әв кем бун.

Көр'е Qәймәз ар'е —Нәбо, незики Щәмал бу, к'өлма хwә гөwашт у нав ч'ә'ве Щәмал хьст– Бәр ч'ә'ве wи бьруске вода, гөжни к'әтә qафе wи, сәр п'йа ләрьзә у к'әт.

Бәне кәвканйа wи qәтйа, п'ьнщар'а чьнибу, балан сәр ә'рде бу...

с. 1959

ШЬЕРЕ ВӘКЬРИ

* *
*

Тә'рие ә'рд һьлч'ьнанд. Бу шәвәр'әш. Зом р'азабу. Т'әне қизәкә щаһьл ньқарьбу р'аза, хәwа we т'әqьси бу. Әwe шьнгина бае зьрав нәдьбьһист, кӧ коне баве we нәрм дьһ'әжанд. Қиза щаһьл т'әне дәнге дьле хwәйи бесәбьр дьбьһист.

Әw фәсал жь ньвина хwә дәрк'әт у бәрбь зьнаре незик чу.

Қәрәwьле щаһьл, ап'ьнщие р'әш сәр мьла, һивйа we бу.

— Хwә бьдә бәр синге мьн, к'афьре, әм һәвдӧ һ'амезәжьн, қәт хәбәрнедьн, һ'әта сьбе... Ви щур'әһи т'ӧ кәс пенаһ'әсә, — әwи гот.

— Ах, дьнйа чьр'а әwqас тәнгә, т'әне wәкә щие мәзалзки ә'рд к'әтһә п'ара мә.

— На, щие мә тәнг нинә, — сәбра дьле мьн, әв щие һана бона дьле мьн дәштәкә бе сәро-бьнә, к'әwшәнә, чайир, чиманә. Әw т'әв ньқарьн дьле мьни һар щиwарқьн, ньқарьн дьле мьн зәфткьн, т'әне вьра дьле мьн те р'ае. Т'ӧ кәс мә навинә, т'ӧ кәс мә наһ'әсә...

* *
*

Шьвано, дӧһ баранәкә гӧр' бари, әз мьқим һ'әйра тәда бум.

Мьн бһист қачаха һ'ӧщӧми сәр кәрие пез кьрьбун, әз һ'әйра тәда бум.

Готьн пәй бараие нәwала жерьнда т'офан р'абуйә, әз һ'әйра тәда бум.

Гава щарна баве мьн ль сәр тә һерс дьбә, ле-лейә әз бьгрим, корбьм...

БӘРЭВАР

Қар'ә-вар'а зар'а бу, е дьлистьн, ъа дьбун, е к'әтьбун пәй голька, бәрх у кара...

Ми у бъзьн к'алин-мккние хwәйә ширьнва гази бәрх у каре хwә дькьрьн. Р'ое п'әщце хwә авитьбу сәр синг у бәре ч'йа, қәй жь бо бәдәwийа т'әбийәте нәдьхwәст бьчуйа ава.

Зәрие гӧнд щер'ед аве сәр мьла, к'ом-к'ом бәрбь кание дьмәшйан.

Хортәки бәнги хwәр'а кьрьбу хәйсәт, һәрр'о бәрәвара, сәр хание мала баве хwә дьсәкьнь ч'ә'ве wи сәр р'енга зәрйабу. Хорте дәлал дәсти дьле хwәйи нәр'әһ'әт фькрава қай чубу бал һ'акиме Лоқман.

Йанга бәдәw ч'ә'ве хwә кьлдабу, бьске хwә бәр'дабу, пьшта хwәйә зьрав бь дәлали гьредабу, дабу пешйа к'ӧмәкә зәрйа. Әwe қәй қәсту зәрйар'а блънд-блънд хәбәрдьда у пер'а жи бь щур'әки фәсал, бьи ч'ә'вава алие хорт дьньһер'и. Хорт минани бәрфа бәләкйа хwәда дьһ'алйа.

НАЗЙА QИЗА БӘНГИ

Qиза бәнги бь к'ьлама назе хwә жь лаwьке хwә дь-кьр, дьгот:

— Гәдә, лаwько, кӧлмало, тә чьр'а зозане мә ч'е-рандйә, дьхwәзьм мә'нйа кӧлилка бемә бал тә, р'амуса-нәке ль мьн к'әрәмки, ле нава мерг у чимана кӧлик нә-манә.

Гәдә qӧрба, тә чьр'а п'ьнщар'а зозане мә ч'еранд-йә? Дьхwәзьм мә'на п'ьнщар'е бемә бал тә, ле хәлq дь-бежә wандәра т'ӧ п'ьнщар' нәмайә.

Лаwке мьн р'азайә. Дькьм жь дәрде ви дьли р'а-мусанәке же к'әрәмкьм, ле тьрсьм р'азана' wийә се шәва әз h'әрамкьм.

Лаwке мьн йәки бәжибьльндә, навмьлфьрә, сурәте сори гӧлӧвәр'ә.

Дькьм hәр'ьм пәзе wи бьдмә бери, наwерьм, хәл-qе бежә кӧр'е жьнабийайә.

Qиза бәнги бь к'лама назе хwә жь лаwьке хwә дь-кьр.

ДӘ ЗУ WӘРӘ

Тә'ва эвәре пе п'ьлте ә'wре назьк, мина шә'ре хас, деме хwә печ'айә, бь назәдар hеди-hеди дьчә ава. Ле тӧ гӧлийе хwәйә hурва мьжули.

Тә'в щарна деме хwәйи нарин т'әмам вәдькә, те бежи qәй т'әбийәта бәдәwә дәwләмәндр'а дьвежә: "Дә ма хатре тә!„.

Тә'ве тирьнща хwә минани гӧрзе дәрзийа р'әшанд-йә ль сәр т'әпе ч'ийа у бәрфа wийә чилә-qәрqаш дьч'ь-русинә. Ле тӧ ч'ә'вед хwә кьлдьди.

Qиз у бук щер' ль сәр мьла, мина wәрдәка qәлфә-qәлфә бәрбь канне дьмәҺьн, вәдгәр'ьн зоме.

Зозанван hәр йәк хәбатәкева мьжулә: —шьрите кона дьшьдиньн, бәрха дькьнә к'оза, Һирe доти ль сәр тәндура гәрм дькьн. Ле тӧ 'кәти пәй р'езкьрьна гӧстил-ка, базьна, мори-мьрщан у qәрәфила хwәйи донздәh п'әр'и.

Шьван дурва бь дьле т'ьжи дьстьрен у бьлуре дь-хьн, Һәwата дьла дьдьнә дәр.

Канийе р'әвок ләз дьк'ьшьн, зу бьгhижнә әрана, hә-ла тә'ри нәк'әтйә ә'рде. Ле тӧ к'әмбәра зивә-зер'кьлдайи пьшта хwәйә зьрав далини.

Тә'ва гьловәр' пе п'әрда тә'ри ч'ә'ве дьийае гьртйә, wәки т'ӧ кәс сӧр'а дьле әвине щаhьл нәвинә. Т'әбийәт бьн п'әр'да шәве хәмле хwәйә р'оже дьгӧhер'ә, кӧ hи-вер'а бьк'әвнә нава к'еф у h'әнәка„.

Ле тӧ hе хәмла хwәва мьжули.

Hива зәр хwә печ'айә нава п'әр'да тә'ри, qәй кьра-се хwәйи шәве хwәкьрйә, сәре хwә даийә ль сәр т'әпа ч'йе, деме хwәйи бәдәw вәкьрйә, буйә шәмдан у буйә т'ә-маҺәчийа щаhьлед әвин. Тӧ жи т'әмашәчийа т'әбийә-тейи.

Гьди, тӧ чьр'а иро ӧса бер'әһ'ми, дә зу wәрз. нә ахьр дьле мьн wәстйа, ч'э'ве мьн қәр'ьмин.

Wa щаһьл йәко-йәк хәwлә дьбьн, бзрбь аг'ьле жерьи дьлязиньн.

Ле тӧ he к'ьвш нави.

ЗАР'ОТИЙА XWӘ ӘЗ Ч'Э'ВЕ ТӘДА ДЬВИНЬМ

Әз, шаблр у дәнгбеже тәйи нәсәқьр'и, т'әwaqз дькьм лә'зәки әм мьжулийа xwәйә ширьн бькьн. Wә'де мә he гәлә hзйә, изне бьдә мьн ве гаве әз һәр т'әне ч'э've тә бьньһер'ьм.

Зар'отийа мьн минани мори-мьрщане тәйә we р'оже қәтйайи к'әтә щәwe у қәй аве әw бьр. Мьн зар'оти нәдитжь we h'ьсрәт мам. Нәбә йәкз бер'әһ'ьм, бьһелә әз зар'отийа xwә ч'э've тәйә бесущ у зәлалда бьгәр'ьм.

Зар'отийа мьн қәй зьнара у кәндала к'әт, шкәст, әз гәләки пәй we гәр'йам, ле бефәйдә.

Мьжулна xwә бһелә у wәрә әм қасәке минани зар'а һәвр'а бьлизьн: пәй һәв к'әвьн, бьр'әвьн, мьнмьника бьгрьн, көлилка бьчьньн, пе гәзгәзка һәвхьн, п'ор'е һәв бьк'шиньн...

Лаз нәк'әвә, бһелә зар'отийа xwә нава ч'э'вед тәда бьвиньм.

Чьр'а лаз дьк'әви? Нә he тәйр у тәйрадә вәнәгәр'йанз бәрбь helуне xwә. Нә he пеле бә'ре жь шьнгина бае эваре р'анәбунә.

Нә шьвана he к'ьлам у бьлурлехьстьна xwәйә шәве дәстпенәкьрьнә, лаз нәк'әвә...

Ч'э'вед тә п'ьр' к'урьи, бе h'ӧдур, ле натьрсьм, wәхи дьqәwьмә әз минани зар'отийа xwә we к'ураеда мьнабьм.

На хер, әз нава ч'э've тәда ӧнда набьм, чьмки h'ӧба ч'э've тә минани мәqләтузе мьн бәрбь тә дьк'ьшинә, ле т'әви тә ӧндабуна мьн т'ӧнә, әм һәвр'а дьл у тамарәкьи.

Т'әwәqә дькьм, лаз нәк'әвә, wә'де мьжулийа мәйә ширьн he гәлә майә, ле әз qәт т'ер набьм жь ч'э've тә.

Бһелә әз сәре xwә дайньм сәр чока тә,- аё ви щур'әйи у қаси к'ефа дьле xwә ч'э've тәйә зәлал у к'урда зар'отийа xwәйә ӧндакьри бьгәр'ьм...

* *
*

Пе мьқаме бьлуре мьн кәрие пез дьбьрз ч'ере у аве, т'оп дькьр ль сәр һәв дьбьрә берие.

Гәлә щара нерие р'удьреж ч'ере xwә дьһиштьи, дьһатьи бал мьн дьсәкьнин у дуз ль ч'э'вед мьн дьньһер'ин, хели wә'дә we форме щие xwәда дьсәкьнин.

Дьqәwьми мәрийа жи жь сәwтә бьлура мьн дьһатьи незикн мьн дьбун р'удьньштьи, йане сәр п'йа рӧһе xwә дьданә сәр мьн. Мьн т'ӧ тьшт нәдьгот, дә мьне чь бьгота, h'әwaса дьле wана бса дьхwәст.

Щарәке мьн нава бериване qизәкә бәдәw дит. Әwe сәре xwә бәржеркьри, дьчу-дһат пез дьда берие, дәнге

хwə нəдькър, həр т'əне чьхкə-чьхк у зьнгə-зьнга мори-
мьрцан у хəмлед сəр п'есира we бун.

Мьн ч'ə'вед хwə дьк'öта ль сəр we, ль бəжи—бал
у чуйин-hатьна we мезəдькър.

Əwe т'ö дəнге хwə нəдькър, we чь бьгота, hьлбəт
h'əсаб дькър, wəки h'əwaca дьле we öса дьхwəзə.

Иди тə'ри к'ətьбу ə'рде, мьн феза зоме кəрие пез
дьч'еранд, пер'а жи бьлуре дьхьст. Ньшкева бинз кол-
ка нəнас к'ətə бəр позе мьн.

Мьн бəре хwə гöhаст у дит, we бериванəк hатйə, бь
шəрмəдар бəр мьн сəкьнйə...

Хели wə'дə жи кəр' у лал к'елəка həв р'уньштьбун:
шə'де мə köлилк бун, кəрие пез, вьнгина бае хwəшə
нəрм у п'ə'р'да ə'змане тə'ри.

Гəлə дəqə дəрбаз бун, ле мə дəнге хwə нəдькър.
hьлбəт h'öба дьле мəйə щаhьл öса дьхwəст.

ТӨ ДЬХWƏЗИ ƏЗ ДИНБЬМ?

К'афьрби! Дьбə тö дьхwəзи аqле сəре мьн т'əмам
жь мьн бьстини, чолак'əвьм?

Ньhа хəзал каре хwəва р'азанə. Köлилке бинхwəш
бьи ньнгина бае зьрав qəй həв р'адьмусьи. Кани бь
хöлə-хöл бəрбь h'əмеза həв дьбəзьи.

Бехwəде, ле чь ль тə qəwьмйə, wəки нə тö бь хwə
р'əh'ət дьби у нə жи р'əh'ətие дьди мьн?

Гəло wəхта т'əмамийа р'оже бона тə дьфькърьм,
h'əйра тəмə, т'ера тə накə? Ле чи тə р'əh'ətийа мьнə
шəве к'ətйə, wəки h'ətани бəрбанге бьлуре дьхи?

Ахьр чь фьрqи həйə, гəло əз ахина дьле тə дьбьhем,
ґане дəнге бьлурлехьстьна тə? Нə həр əз заньм мə'на
шəwата дьле тə? Дьвə тö дьхwəзи шəв у р'оже хwəде
теки йək?

Дə əгəр дьхwəзи жь шəwата дьле мьн у тə чолак'ə-
вьм, тö шəве жи бьлурехə, h'ətани əз к'увибьм у бемə
бал тə. Ле бьзанбə, wи чахи иди ззе йəкə динбьм.

К'афьрби! Дьбə тö дьхwəзи аqле сəре мьн т'əмам жь
мьн бьстини, чолак'əвьм?

МЬН БЬhИСТИЙƏ ЖЬ МЬН ХƏИДИЙИ

Фьланкəс, мьн бhистйə жь мьн хəидийи. Хwəде
гьрави əз нахwəзьм тəр'а хəбəрдьм, тə h'ьзнакьм, гава
тə дьвиньм бəре хwə дьгöhер'ьм.

Ньзаньм əз, ə'вда хwəде, чawa тə бьдмə бawаркь-
рьие, wəки qаси Хəще əз тə h'ьздькьм. Ле бенлащьм,
qул у диле бав у бре хwəмə.

Бьрина дьле мьн к'урə, бе ду-дəрманə. Нəwəрьм
р'асти тə бем, гьлие хwə бежьм. Бав у бьре мьн гöрнə
hарьи тö ньзани əwана чь тиньə сəре мьи.

Мьн бьhистийə жь мьн хəидийи. Нə ахьр тö ньзани
чь к'ьлит данинə сəр зарəьмане мьи. Qəй пе зьнщире

льнге мьн гьреданэ. Һ'эта о'а мьн жи буйэ қэрэwъле мьн.

Жь дэсти нав-намуса бав у бьре хwэ к'этмэ нава этър. Алики тӧ щэгэра мьн дьп'эр'ьтини, дьшэwьтини, алие дьне бав у бьре мьн.

Эз бь хwэ жи ньзаньм, гэло эзе нава ви агьрида к'энге т'амам бьшэwьтьм... Ле диса гӧне мьн тэ те.

Ч'э'ве кӧр'е Qадьр ль сэр мьнэ. Хэбэрдана қэлэне тьран к'энйэ орт'е.

Р'йа орт'а дьле мьн у тэда ньһа т'ьжи кэвьр у кӧч'ькьн. Жь гӧнде щинар жи йэки гьли авитйэ ль бэр гӧһе бав у бьре мьн. We р'оже жи бэрдели һатьбун бона кӧр'е Щэзо....

Фьлакэс, қӧрба, мьн бьһистйэ тӧ жь мьн хэндийи.

Р' Э В

Э'мьрда дӧ щур'э р'эв һэнэ.

Р'эв һэйэ, гава мэри дьхwэзэ жь қэзйаке хьласбэ, р'эв жи һэйэ, гава мэри нахwэвэ жь э'мьр пашда бьминэ.

Wэхте бэрхвантийа хwэ эз нэй бэрха дьр'эвйам, гава эw бьр' дьбун, дьк'этнэ щие қорьхкьри...

Дьр'эвйам, wэхте зар'е дэwлэтийа дьхwэстьн к'эла дьле хwэ сэр мьда бьр'етана, дьр'эвйам жь wандэра дурк'эвьм...

Бэле, wэ'дэк һэбу, гава мьн дьхwэст щур'эки сэре хwэ хьласкьра. К'оч, мэри, пэз, дэwар т'эви һэв бьбун. Qар'а-qар', шин у гьри, гази-һэwар, чawa дьвежьн. "бабо-бабо,, бу. Мэ хwэ да сэр р'йа нэнас. Шэр' бу у эм дьр'эвйан.

Гава э'мьр һатэ гӧһастьне, р'эва мьн жи пер'а һатэ гӧһастьне. Дьлэзанд, wэки борще хwэ бэр щьмэ'те бьқэдиньм, wэки жь э'мре мэ пашда нэминьм.

Бэле, р'эв һэйэ, гава мэри дьхwэзэ жь қэзйаке хьласбэ, р'э'в жи һэйэ, гава дьхwэзэ һэр'э бэрбь э'мьр.

С Ә Р Ә Щ Ә М

Усьве Бэк'о 3
П'ашла т'эбпйэтеда 5
Бира мьн дьчу эз хӧлам бум 6
Тирэмэ'р 7
Хэзал кара xwэ дьгэр'йа 9
Qнмэте мьн 9
Р'амусана пешьн 11
Хэйсэте Э'лн аг'е 12
Qьрара дьле мэ нэдһатэ сери 14
Р'эһ'этбуна хэзале һэйэ? 15
Һ'эсабе мьн 16
Кэвре сӧр'а дьле мэ 18
"Бэрхе нер бона к'ерейэ 19
Мэ'нэ чь бу 20
Эз у эw 21
Бэрха qӧрбане 22
Эwe пе кӧлилке сурэте мьн хьст 23
Сӧр'а дьле мьн 25
Хэма Э'вдале аг'е 33
Р'ьзго у бэрха wи 36
Һ'ьсрэт 37
Дӧ р'еч 38
Листокед мьн 39
Ч'ьвик 42
К'эрэме п'арсэнчи 44
Э'щеба ьран 46
Шэр'е гӧндийе мэ 47
Надежда 49
Ч'э'ла шех Э'лн 52
Калке Мат'евос у пэвийе wи 57
Шэмале бэрхван 60

ШЬЕРЕ ВЭКЬРИ

Тэ'рие э'рд һьлчьпанд 88
"Шьвано..." 88
Бэрэвар 89
Назйа qиза бэнги 90
Дэ зу wэрэ 90
Зар'отийа xwэ эз ч'эве тэда дьбиньм 92
Пе мьqаме бьлуре.. 93
Тӧ дьхwэзи эз динбьм? 94
Мьн бьһистийэ жь мьн хэндийи 95
Мьн бьһистйэ жь мьн хэндийи 95

УСЬВЕ БӘК'О

Бәрхван

Ուսքվե Բաքու

Գառնարած

Պատմվածքներ

(Քրդերեն)

«Սովետական գրող» հրատարակչություն

Երևան—1978

Усуве Бако

Пастушок

Рассказы

(на курдском языке)

Издательство «Советакан грох»

Ереван — 1978

ИБ № 53

Р'едактор **Ә'гите ХӨДО**

Р'едакторе нәшьре **Щасьме ЩӘЛИЛ**

Р'едакторе техникие **С. М. СИМОНЙАН**

Шькьлк'еш **М. С. САРГСЙАН**

Корректор Эмма УСЬВ

ВФ 09424

Т'әслими нәшьркьрьне кьрьнә 20.X.1977 с.

Бона чапкьрьне hатийә qолкьрьне 4.VII.1978 с.

Бәлге чапкьрьне 3,5+шькләк

Бәлге нәшьрәте 3,12

К'аг'әз № 70X108 1/32 Qимәт 25 к.

Т'әмбә 2272 Тираж 500

Нәшьрхан № 1, йа сәрwертийа сәнайа полиграфиейә сәрәкәйә Комитеа прессаейә дәwләте, р'әх Совета Министртред Р'еспублика Әрмәнистанейә Советиейә Сосиалистие, Ереван, Алавердйан 65.

Kitêbxaneya Kurdî
Kurdiska Biblioteket/Kurdish Library
Stockholm/Sweden

25 k.

6689